

פרשת "וארא"

מתוך "ליקוטי שמואל"

מלקט ועורך ש. אייזיקוביץ

eisikovits1@gmail.com

הגיליון מופיע באתר 'לדעת' וכן ניתן לקבלו לאימייל מדי שבוע על ידי שליחת בקשה. eisikovits1@gmail.com,

058-4852-443

אודה לכם אם תעבירו את העלון לאנשיכם או כתובות של נציג בעלון. אשמח לקבל הערות מחכימות ובל"נ אשתדל להתייחס אליהם. גם רשות להדפיס / לחלק / להעתיק / לשמור. - בשעת הצורך הרשות נתונה לאמור מהדברים שבעלון אף שלא בשם אומרים. אבל הבא להדפיס וידפיס בשם אומרו. יביא גאולה לעולם. כמו כן יש אפשרות לקבל כל עלון בכל שפה כמעט שתרצו בתרגום של ווארד.

פרשת וארא

פרשת וארא (הרב שלמה הלוי)

לא מבין מה טוב לו ומתלונן ?!

הפרשה בה מתחילות עשר המכות מרמזת בשמה על מציאות ה' בעולם. וארא ר"ת אני ראשון ואני אחרון. שהרי כל המכות ניתנו "למען תספר באזני בןך ובן בנך... וידעתם כי אני ה'" לדעת שהקב"ה מנהל את העולם. לומר לנו שאני אותו ה' שנגלתי לפרעה ולבנ"י בקריעת ים סוף, עד כדי שאומרים חז"ל "ראתה שפחה על הים מה שלא ראה יחזקאל בן בוזי" נשאלת השאלה מדוע הם יכלו לראות ואנחנו לא זוכים לראות כלום ?! ויתרה מזאת כל הזמן יש לנו טענות כלפי ריבונו של עולם, "למה ו? למה ?! .. מה השוני?

התשובה היא: הם ידעו מה הם רוצים אנחנו לא! הם ידעו מה טוב להם אנחנו לא ! האדם צריך להבין שהקב"ה רוצה לתת לנו יותר ממה שאנחנו צריכים כמאמר חז"ל "יותר ממה שהעגל רוצה לינוק הפרה רוצה להניק" הבעיה היא אצלנו.

משל למה הדבר דומה: כשהגיע יום ההולדת של בעל היקב בעיירה החליט "לפנק" את התושבים והודיע: "ביום הולדתי כל אחד מתבקש להגיע עם כלי ואמלא לו יין חינם אין כסף!". כמובן, ביום המיוחל השתרך תור ארוך בפתח היקב, חלקם הביאו דליים וחלקם לא רצו "לנצל" יותר מדי והגיעו עם בקבוק צנוע, בעל היקב באדיבות תוך שהם מאחלים לו מזל-טוב.

לפתע הגיח אחד התושבים ללא כלי וביקש יין כמו כולם, בעל היקב שאל באדיבות: "והיכן הכלי ?" אמר לו הלה "שים לי בכיס" הסביר לו בעל השמחה כי חבל על יין כה יקר וחבל שמכנסיו התלכלכו... אך הלה לא שת ליבו והחל מגדף את בעל היקב: "קמצן אתה, לא רוצה לתת תגייד... למה קראת לנו?!" לא הועילו כל השכנועים ובלית ברירה שפך את היין לכיסו של המסכן. לאחר שהרחיק מספר צעדים הבחין המקבל שכולו רטוב, מכנסיו

מלוכלכים ויין אין!...הסתובב והחל להתריס כנגד בעל הבית: "בכוונה עשית זאת! שלא נבקש ממך יותר!.. אם אינך רוצה לתת למה קראת לנו?!..."

הנמשל: הקב"ה רוצה מאד לתת לנו אך אנחנו מבקשים דברים שאינם טובים לנו בכלל, ולא זו בלבד אלא מתעקשים עליהם ובוכים לפניו ומתלוננים.... ושכבר אין ברירה ותפילותינו התקבלו ואנחנו "מתלכלכים"... שוב מתחילים התלונות... איך אם כן נראה את השגחת ה'?!?

אם כל אחד מאתנו יבין שהבעיה היא אצלנו ונשאיר את השיקולים וההחלטה להקב"ה האם לתת לנו או לא... אזי נפסיק להתלונן וירווח לכולנו

שבת שלום ומבורך

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב (ו ג) (אוצר חיים)

אומר רש"י, וארא אל האבות. יש לשאול, מה משמיענו רש"י בזה והרי הכתוב מפרט ואומר?

אלא מסביר ה"חתם סופר", המלה "אבות" יכולה להתפרש גם כ"רוצים" [מלשון לא יאבה], השם יתברך נראה רק אל אלה הרוצים שיראה אליהם. וכיוצא בזה מפרש הרמב"ן את הפסוק "אהיה אשר אהיה" – אהיה עם אלה שרוצים שאהיה אתם.

הסבר נוסף. רבי מאיר מפרמישילן היה אומר: מי שיש לו אב צדיק סומך על זכות אבות, וכל שכן אם גם אבות אבותיו היו צדיקים. אך "לאבות" לא סמכו על זה, ורצו להיות אבות ולא נכדים ונינים... כמו שכתוב: "א-להי אברהם א-להי יצחק וא-להי יעקב" – לכל אחד בזכותו הוא... וזה שהיה קשה לרש"י: למה כתוב: א-ל אברהם א-ל יצחק וא-ל יעקב, ולא נאמר "א-ל אברהם יצחק ויעקב"? ומתרץ רש"י: שכל אחד הייתה השגה מיוחדת בא-לקות והיו "אבות"...

"וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב" (ו ג)

רש"י מבאר: וארא אל האבות.

כך אנו אומרים גם בתפילת שמונה עשרה: א-לוקי אברהם א-לוקי יצחק וא-לוקי יעקב - להגיד שלכל אחד הייתה השגחה מיוחדת בפני עצמו. ישנם אנשים ששואלים אותם אם הם שומרי תורה ומצוות? הם משיבים: אתה יודע מי היה סבא שלי?!... הוא היה רב גדול... האנשים הללו חושבים שיש להם זכות אבות, אבל האמת הבן מזכה האבא, ולא האבא מזכה הבן...

משל למה הדבר דומה: קמצן רצה להגיע עם מזוודות אך התקמצן לקחת מונית והחליט ללכת ברגל, אך כובד המזוודות עצר בעדו... הוא עצר נהג מונית ושאל כמה יעלה לו להגיע לביתו. ענה לו הנהג באדיבות: 30 ש"ח. והמזוודות?! השיב לו הנהג: "המזוודות

בחינם!". קפץ מיודענו על המציאה ואמר לנהג: "מעולה, אז תיקח רק את המזוודות"... השיב לו נהג המונית בקור רוח: "אני מוכן לקחת אותן בחינם, בתנאי שתשלם על הנסיעה"...

כן הוא הנמשל: כשאדם שומר תורה ומצוות ויש לו גם זכות אבות, זו מעלה גדולה שזכות אבות היא תוספת על העיקר.

דוגמא טובה לזה היא בשיר "אחד מי יודע" ששרים בהגדה של פסח: כשם שבפסח אומרים שלשה אני יודע! - שלשה אבות. מתי השלושה אבות הם דווקא שלי הרי הם גם של ישמעאל ועשיו?! כשאני מאמין באחד א-לוקינו, ומקיים שני לוחות הברית, אזי 3 אבות הם הזכות שלי דווקא...

וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב (ו ג) (שער בת רבים)

כתוב בשמות רבה: חבל על דאבדין ולא משתכחין.

מסופר על עיר גדולה שהיו בה מעט מאד בני תורה, וראשי הקהל ביקשו למנות גאון גדול בתור רב בקהילתם. והם התפארו בפניו, כי גדולי ישראל כמו הטורי זהב, המגן אברהם ורבי עקיבא איגר קבורים בעיר זו, וממילא גדול ערכו של כיסא הרבנות כאן ויאה לכבודו ליישב עליו.

לימים התברר לו לאותו גאון, כי הטורי זהב הובא לקבורה בלמברג, המגן אברהם בקאליש, ורבי עקיבא איגר בפוזנה. פנה אל ראשי הקהל ושאל אותם: למה רימיתם אותי? השיבו לו: רבי, לא רימינו אותך כלל ועיקר. בלמברג לומדים את הטורי זהב, וממילא איננו קבור שם כלל וכלל, אדרבה חי הנהו שם. שכן "שפתותיו דובבות בקבר". בקאליש חי המגן אברהם, כי לומדים שם אותו. והוא הדין גם ברבי עקיבא איגר בפוזנה. ואילו כאן בעירנו, מקום שאין איש לומד בספרים אלו, קבורים גם קבורים הם...

זה פירושם של דברים: "חבל על דאבדין" – חבל על אלה שאובדים באופן כזה, שמעשיהם, ורעיונותיהם נשארים ללא המשך בין החיים – "ולא משתכחין" – זוהי עבידה אמתית, אבל כל עוד ישנם תלמידים וממשיכים, אין זו אבדה כלל וכלל.

ושמי ד' לא נודעתי להם (ו, ג). (מובא בכף חן)

הרה"ק ר' אברהם יעקב מסדיגורא ז"ל, כשהיה ילד, אמר למלמד שרוצה כבר ללמוד גמרא, וסיפר המלמד זה לאביו הרה"ק מרוז'ין ז"ע. קרא אותו אביו ושאלו אמת שאתה רוצה ללמוד גמרא. והשיב לו הן, שאל אותו אביו במה הרג משה את המצרי, אמר לו בשם המפורש, ושאל אם כן מדוע לא הרג יעקב את לבן בשם המפורש. השיב מפני שלא ידע, אמר לו מאין אתה יודע זה, אמר לו כתיב 'ושמי ד' לא נודעתי להם'.

”וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל אשר מצרים מעבדים אותם” (ו ה)

בספר: ”וקראת לשבת עונג” מובא סיפור: פעם אחת נכנס לחדרו של החת”ם סופר, אחד מגדולי הסוחרים בעיר ובקש את עזרת הרב. כפי הידוע לרב – פתח העשיר ואמר – סוחר גדול אני, אולם כעת נקלעו עסקי לצרות, ומבקש אני ממעלת כבוד הרב שיברך אותי ואצא מן המצר. אכן, ידוע לי שמצבך קשה – אמר הרב – אולם עוד יודע אני, שאחיך עני ואביון וצריך הוא עזרה בפרנסתו, ואילו אתה מתעלם מלהושיט לו עזרה. יסלח לי כבוד הרב – מלמל העשיר במבוכה – אבל כרגע עסקי אינם מרשים לי לעזור, אולם אם אצא מן המצר בוודאי שאעזור לו...

בפרשת השבוע – אמר הרב – אומר הקב”ה: ”וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל” מה פירוש המלה ”וגם”, וכי מי עוד שמע את נאקתם? אלא, בשעה שבני ישראל נאנקו ונאנחו תחת עול מצרים, שמע כל אחד מהם גם את אנקת אחיו... למרות השעבוד, השתדל כל אחד להקל מעל סבלו של רעהו בכל יכולתו, ובשכר שמיעה זו שמע גם הקב”ה את אנחתם והושיעם...

עזור אף אתה לאחרים – סיים הרב – ובוודאי יושיעך ה’ מכל צרותיך!

וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נֶאֱקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר מִצְרַיִם מְעַבְדִּים אֹתָם. (ו ה) (מבשר צדק בשם הרה”ק מאפטא)

דהנה כשהאדם הוא בעת צרה, מתעורר הוא על ידי זה בתשובה וצועק אל ה’, ואחר כך הוא מתחרט על זה למה המתנתני מלעשות תשובה עד שבא עת הצרה, מוטב היה לי לעשות התשובה בעת הרווחה.

דרך תשובה זו חשובה מאד לפני הבורא ב”ה. ועל ידי חרטה זו הקדוש ברוך הוא מרחם עליו, ופודה אותו מצרתו. וזהו ”וְגַם אֲנִי שָׁמַעְתִּי אֶת נֶאֱקַת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל”, על מה היה נאקתם, על אשר הגיעו בכלל למצב ש”מִצְרַיִם מְעַבְדִּים אֹתָם”, הלא מוטב היה אילו שבו קדם ולא היו מגיעים לזה. ועל זה אומרת התורה ”לְכֵן” בזכות חרטה זו ”אָמַר לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל וְגו’ וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם”.

”ואזכור את בריתי” (ו ה)

ראיתי את ישראל בייסוריהם ונזכרתי בבריתי, שכן דורשים בגמרא שייסורים מכפרים, ממה שנאמר ברית אצל מלח. ’ברית מלח עולם’ ונאמר ברית אצל ייסורים, ’אלה דברי הברית’ מה מלח מיטיב את הבשר כך ייסורים מיטיבים את האדם ונוטלים ממנו את חטאיו. הרה”ק ר’ מנדל מרימנוב זי”ע היה אומר על המאמר חכמינו זה. אמנם המלח מוסיף טעם לבשר, אבל רק אם המלח ניתן במידה מתאימה, ואילו כשמפריזים בהמלחה מאבד הבשר את טעמו עד שאיננו ראוי לאכילה. כיוצא בזה גם הייסורים, כשהם ניתנים במידה ובשיעור, שיוכל האדם לשאתם, רק אז מיטיבים הם את האדם, ואילו ייסורים יתר על

המידה מעבירים את האדם על דעתו ועל דעת קונו. לפיכך, שמעתי את נאקת בני ישראל'. נאקת הייסורים הגדולים 'ואזכור את בריתי', הגיעה השעה לזכור את ברית המלח.

"וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל" (ו, ה)

מסופר על הקדוש רבי ברוך בער ליבוביץ זיע"א : כשהיה ילד, הכהו אביו על איזה מעשה שעשה כדרך הילדים . בעודו בוכה קם, לקח את הסיידור והתחיל להתפלל מנחה . שאלו אביו: "למה דווקא עכשיו אתה מתפלל מנחה?" וענהו: " הרי בין כך ובין כך אני בוכה, אנצל בכייה זו לתפילה."

והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים... וגאלתי אתכם (ו ו) (המגיד מטשרנוביל)

מסופר על המגיד הקדוש רבי נחום מטשרנוביל, שנקלע פעם לפונדק דרכים שבעליו אדם מישראל. ויהי בחצות הלילה ירד רבי נחום ממשכבו וישב על הארץ וערך "תיקון חצות" בבכי מר, שעורר את בני הבית משנתם.

מיהר אליו היהודי המוכסן: מדוע בוכה הרבי, אולי איננו חש בטוב, שמא כואב לו משהו? לא – השיב רבי נחום. אני מקונן על החורבן והגלות. מה זה חורבן ומה מקום לקינה? – תמה המוכסן.

אינך יודע? אמר לו רבי נחום – הלא בעבר היה לנו בית המקדש, ונחרב... הרי מלפנים היינו בארץ חמדה, ומפני חטאינו גלינו ממנה... ואני מבקש מאת ה' שישלח לנו מהרה את המשיח שיוציאנו מפה ויביא אותנו לארץ ישראל... המוכן אתה לעלות ארצה? אלך ואמלך באשתי – ענה המוכסן – מי יודע אם הדבר כדאי...

הלך וכעבור שעה קלה חזר מאשתו, ותשובה ברורה בפיו: לא נעלה! חבל על החווה, על הפרות והעזים, ועל התרנגולות, איך נסכים ללכת סתם כך אחרי משיח ולעזוב את הכל...

לא הרפה רבי נחום מן האיש: וכי טוב לכם פה, הלא לעתים תכופות הטטרים מתנפלים על היהודים והורגים וחומסים ובוזזים את הכל?

לא ידע המוכסן בין ימינו לשמאלו, והלך לשאול בעצת אשתו ה"גאונית" שמיהרה להשיבו: אמור אפוא לרבי שיתפלל לה' כי יגרש מיד מכאן את הטטרים לארץ ישראל, ואנו נישאר כאן עם העזים ועם התרנגולות...

"והבאתי אתכם, אל הארץ אשר נשאתי את ידי לתת אתה" (ומתוק האור)

בספר "צידה לדרך" כתב מליצה נאה בדקדוק לשון הפסוק: בנוהג שבעולם, כשאדם נותן לחברו מתנה גדולה וחשובה – הוא מגביה ידיו עם המתנה כדי להראותה לעין כל, אבל אם היא מתנה קטנה ושפלה – הוא משפיל את ידיו ונותן את המתנה בצנעה . כמובן, גודלה וחשיבותה של המתנה נמדד ביחס לנותן. אדם מן השורה שבא לבר-מצוה, אם הוא

נותן צ'ק על סך שלושים שקל, אין לו ענין להראות זאת לכולם, אבל אם בצ'ק יהיה רשום סך אלף ₪ - אדרבה, ישמח שכולם יראו איזו מתנה מכובדת הביא. לעומת זאת, כאשר עשיר מופלג כדוגמת הברון רוטשילד בא לחתונה ונותן במתנה צ'ק על סך אלף ₪, הוא ודאי מתבייש בכך ואינו מעוניין לפרסם את הנתינה. אבל אם ייתן נתינה כיאה למעמדו, צ'ק על סך חמישים אלף שקלים, ודאי ידאג לכך שהנתינה תונצח על ידי הצלם שבאולם... והנה, ניתן היה להעלות על הדעת, שאותה מתנה של נתינת הארץ על ידי הקב"ה, הלא היא מתנה קטנה ושפלה לפי ערך הנותן - שהוא הקב"ה, ולפי ערך המקבל - שהם אברהם יצחק ויעקב. על כן אמר הכתוב: "אשר נשאתי את ידי לתת אותה" כי מתנה חשובה ונכבדה היא, שגם מלך מלכי המלכים מתכבד בנתינתה.

ולקחתי אתכם לי לעם והייתי לכם לא-לוקים (ו', ז)

בעל ה'בני יששכר' זיע"א מביא רמז נחמד בספרו 'אגרא דכלה': המילים 'ולקחתי אתכם לי לעם' הם ראשי תיבות 'אלול' להבהיר לנו כי בחודש אלול שהוא חודש התשובה (ובכל זמן שיהודי עושה תשובה) הקב"ה לוקח אותנו להיות עמו ולא משנה באיזה מצב היית קודם לכן.

וידבר משה לפני ה' לאמר הן בני ישראל לא שמעו אלי ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים (ו יב) (ויקהל משה)

בעל "ישמח משה" מסביר את הפסוק בדרך זו: " הן בני ישראל לא שמעו אלי" – היהודים לא שמעו אלי, " ואיך ישמעני פרעה" – ומה יהיה אם פרעה ישמעני, אולי יפחד פרעה וישמע לי, "ואני ערל שפתים" – הלא אז תהיה חרפה ובושה לבוא אליך וללמד זכות עליהם. על זה אמר לו הקדוש ברוך הוא: "ואני אקשה את לב פרעה" – אל תפחד משה מזה, אני אדאג בעד זה ואראה שפרעה לא ישמע אליך.

ואני ערל שפתים (ו יב) (תורת הפרשה)

מסופר על רבי יעקב קופל רייך מבודאפסט, שפעם נזדמן אצלו בנו הנשוי, ומצא את אביו שקוע ראשו ורובו בהכנות לדרשה, שהתעתד לשאת באותו ערב. תמה הבן למראה עיניו ושאל את אביו: האם גם דרשן ותיק כמותך נזקק להכנות כל כך ממושכות לפני כל דרשה שאתה נושא ברבים?

השיב רבי יעקב קופל בחיוך לבנו: הכנות מרובות אלו שאני עושה כאן, אינם באות להדריכני מה להגיד באזני הקהל, אלא הן מנחות אותי מה לא להגיד. בדומה לכך מעיד משה בדבריו להשם יתברך: "ואני ערל שפתים", ואונקלס מתרגם זאת במלים: "ואנא יקיר ממלל". ואף אני, המגיד ישרים, כובש כל הימים את הדברים שאני בא להשמיע, והנני נזהר בכל כוחי ומאודי מה לא להגיד...

”להוציא את בני ישראל מארץ מצרים” (ו, יג)

שני פסוקים לפני כן, נאמר ”בוא דבר אל פרעה מלך מצרים וישלח את בני ישראל מארצו”. מה בא ללמד השינוי בין המילה ’מארצו’ למילה ’מארץ מצרים’?

בספר ’חוט של חסד’ לגה”ק רבי אליהו האיתמרי הכהן, מבאר באופן נחמד בדרך רמז: חז”ל אמרו שביציאת מצרים לקחו השבטים את עצמותיהם של ראשי השבטים עמם. וזה ביאורם של פסוקים: במילים ”וישלח את בני ישראל מארצו” הכוונה היא על בני ישראל החיים. ברם, בפסוק ”להוציא את בני ישראל מארץ מצרים”, הכוונה היא על בני ישראל הטמונים באדמתה של מצרים. ואף אותם יוציא!

הכרת הטובה – יסוד לחיוב עבודת ה’ (ילקוט לקח טוב / חיים של תורה ב’)

על הקשר שבין הכרת הטוב בעניינים שבין אדם לחברו לבין הכרה בטובות ה’, כבר עמדו חז”ל במאמרם: ”כל הכופר בטובתו של חברו, לסוף כופר בטובתו של הקב”ה”, היסוד בזה הוא כי מידות האדם פועלות באופן שווה כלפי הזולת, יהיה מי שיהיה, בן אם הוא אדם ובין אם מדובר בהקב”ה בכבודו ובעצמו. לפיכך מידת הכרת הטובה תפעל כלפי הקב”ה, כמו שמתנהגים בה כלפי בני אדם. ומי שיש בו מידת הכרת הטובה בהנהגה שבין אדם לחברו, יש לו היסוד לעבודת ה’. וכן להיפך, הכופר בטובתו של חברו, סופו לכפור בטובתו של הקב”ה.

הכרת הטובה: לכשעצמה, הרי היא מידה יפה עד מאוד ואף השכל מחייב אותה. בכל זאת כאשר נבדוק את עצמנו, נמצא שלקויים אנו במידה רבה בכפיות טובה, שהיא הניגוד הגמור להכרת הטובה.

הגר”ש וולבה שליט”א, בספרו ”עלי שור” תולה עובדה זו בשתי סיבות. האחת היא: מושכל ראשון באדם שמעמדו בעולם מובן מאילו, שהכל מגיע לו. כשאדם נולד, לא הייתה לו דעת. אחר כך, כאשר נהיה בר דעת, הוא חי כאילו מובן מאילו צריך להימצא ושהוא מוכרח להיות בריא ושלם. הילד גדל אצל הוריו מיומו הראשון, וכאשר הוא עומד על דעתו הוא מניח כי כך מוכרח להיות שההורים יטפלו בו ויתנו לו את כל אשר הוא צריך וכל אשר הוא מתאוה אליו, כאילו הכל מובן מאילו. זאת, ועוד; האדם נולד באנוכיות בסיסית לראות את עצמו כאילו הוא עומד במרכז העולם, והכל לא נברא אלא לשמשו. אנוכיות זו הוטבעה באדם לצורך עבודתו הרוחנית, אך הוא משתמש בה שלא כהוגן. הוא סבור שכל מה שעושים לו – מגיע לו, ואין כאן מקום להכיר טובה למישהו.

עמל רב דרוש לאדם להיגמל ממושכל ראשון נפסד זה, וללמוד שאין שום דבר מובן מאילו, ולא, ”מגיע” לו מאומה, וכל מה שהוא מקבל הוא חסד וטובה. זוהי העבודה של הכרת הטובה, ואין בזה הבדל בין הטובות שאנו מקבלים מאת ה’ לבין הטובות שאנו מקבלים מבני אדם. עלינו להתלמד אהת ולתמיד שהכל ממש הוא הטבה וחסד עמנו. אפילו החיים עצמם אינם מובנים מאליהם – ”מה יתאונן אדם חי” – מה יתרעם על

מידותיו, וכי "גבר על חטאיו"? די חיים שנתתי לו. ומפרש רש"י שם: "למה יתאונן אדם חי" – למה יתרעם אדם על הקורות הבאות עליו אחר כל החסד שאני עושה עמו, שנתתי לו חיים ולא הבאתי עליו מיתה.

אילו היינו מבינים שאין הכל מובן מאליו, וכי כל צרכינו הניתנים לנו הינם הטבה וחסד – הייתה באמת מתרבה רעות בעולם, והיינו מכירים כי העולם של חסד אנו חיים. כאשר הכרה זו נעלמה מאתנו, נהיה כל העולם "אפור", כל אחד עושה רק את עבודתו – כל מוכר רוצה רק להרוויח וכל רופא חושב על התשלום שיקבל, וכן הלאה. אין הטבה ואין חסד, אין חיבה ואין רעות. עולם דל ויבש! אך אנו רוצים לחיות בעולם בהיר, עולם שיש בו הטבה וחסד, חיבה ורעות! את העולם הזה בונה האדם על ידי שהוא מכיר טובה לכל. הבה נרגיל את עצמנו להכיר טובה. כיצד נעשה זאת? נקבל על עצמנו להכיר טובה בכל יום לשלושה בני אדם; ואם אפשר, נשתדל להביע להם במילים את הכרת הטובה שלנו.

הכרת הטוב (עלון 'פחד דוד', גיליון 647)

ריקון האשפה

הסיפור המופלא הבא שהתרחש בימינו אנו מצוטט מתוך הספר "עלינו לשבח", בפרשת כי תבא; הדבר היה בזמן השביתות העירוניות שהיו בבני ברק, כאשר עובדי התברואה לא פינו את האשפה מן הבתים, וזו נערמה ברחובות. יצרה מכשולים לעוברי הדרך, הדיפה ריח צחנה עז וגרמה נזק עצום לתושבים.

אז באותה שביתה נתקלנו באחד השכנים שעשה חסד מיוחד במינו עם דיירי הבניין שלו. מלבד ההקפדה שהאשפה שלו לא תציק לדיירי הבניין, דאג אותו יהודי לנקות את הפחים המשותפים, ופינה במו ידיו את השקיות שהעלו ריח וצחנה נוראים אל מקום מרוחק מהשכונה, מקום שבו לא יהוו מטריד לשכניו. הגם שאיש זה היה יהודי מכובד מאד, השתוממתי לראות עד כמה לא היה אכפת לו במאומה מכבודו האישי, והתעסק בדברים כאלה שרוב רובם של בני האדם מעדיפים להתרחק מהם ולא לגעת בקצותיהם.

השביתה ההיא נמשכה זמן רב, אבל הדבר לא הביא את האיש לרפיון בעבודתו זו. מידי יום או יומיים היה נכנס אל חדר הפחים, מוציא את השקיות ומעבירן אל המקום המרוחק. פעם אחת כאשר בחדר האשפה הצטברו שקיות רבות, ולא היה באפשרותו לבצע את המלאכה בידיו, ראינו שצרף למלאכתו המיוחדת הזו גם את המכונת המפוארת שלו. היהודי המכובד הכניס את שקיות האשפה אל תוך הרכב, נסע עד המקום בו רוכזו השקיות, ורוקן שם את האשפה. הדברים הגיעו עד כדי כך שלא יכולנו להתאפק יותר, ניגשנו אליו ושאלנו: מה מביא אותך למסירות שכזו עבור השכנים, ומה הוא הדבר המניע אותך ללכלך את ידיך ואת מכונת השרד שלך בשקיות אשפה, שהכל בורחים מהן? תשובתו של האיש האצילי ההוא צריכה לאלפנו לקח ובינה, כיצד מתנהגים עם שכנים. וכך הוא אמר: "אני מתגורר בבניין מזה כמחצית יובל שנים. במשך כל התקופה הארוכה הזאת נהניתי אין

ספור פעמים מהשכנים שלי, שעשו איתי ועם משפחתי חסדים רבים". "כאשר היינו צריכים במקרים רבים לצאת מהבית, הם הסכימו לשמור על הילדים שנשארו בבית - כאשר היינו זקוקים להלוואות, הם לא עשו שום חשבון ונתנו לנו ברוחב יד וברוחב לב, שמחו אתנו בעת שמחתנו, עודדו אתנו בעת מצוקה וכן הלאה והלאה". "אני מרגיש כלפיהם חובת הכרת הטוב, וממתין כל הזמן ליום שבו אוכל להשיב להם כפועלם הטוב. וכשבאה לידי ההזדמנות לא אתפסה בשתי ידיים?! אמר השכן ברגשת לב והמשיך: בכל יום אנחנו משתדלים לגמול טוב עם השכנים, אבל בעת שביתה, כאשר אנשים רבים מתנהגים שלא כשורה ומשליכים את הזבל לרחוב, ואינם מתחשבים כלל בסבל שהדבר יגרום לזולתם, דווקא בעת הזאת אני מרגיש שהנה הנה יש לי עתה אפשרות נהדרת להחזיר לשכנים שלי כגמולם הטוב, ולהסיר מהם את המטרד הגדול הזה. כל מאמץ לא יהיה יקר בעיני כדי לגמול טוב עם השכנים הטובים שלנו"

ה' משלם לאדם על כל פעולה (טוב לחסות בה' גיליון 304).

בפרשת השבוע, לאחר שפרעה מסרב לשלוח את עם ישראל מארצו, הקב"ה משלח בו את עשרת המכות. אומרים רבותינו שכל מכה ומכה שקיבלו המצרים באה כמידה כנגד מידה על צער דומה שהם גרמו ליהודים. המצרים שחטו את דמם של 300 תינוקות יהודים כל יום – כעת הם יסבלו ממכה שכולה דם. אתם חנקתם באכזריות תינוקות יהודים שצעקו לרחמים – כעת תשמעו צעקות של צפרדעים! כי מידותיו של הקב"ה הם מידה כנגד מידה, וכל מה שחוה האדם בכל רגע בחייו, הוא תשלום מהתנהגותו כלפי הבורא ובריותיו, וכמאמר רבותינו: "במידה שאדם מודד – בה מודדין לו". אדם שתמיד מחפש לעזור לאחרים – הקב"ה תמיד עוזר לו! אדם שמתאכזר לאחרים – גם אליו מתאכזרים!.

בירושלים, מול הכותל המערבי, ישנה ישיבה קדושה הנקראת בשם 'אש התורה' הקיימת עד ימינו. אחד מרבני הישיבה, הוא הרב מ.ש. הידוע לכולם כמחזיר בתשובה גדול, מלבד גדלותו בתורה. כיצד הוא עושה זאת? במשך שנים, הוא יורד להתפלל בכותל המערבי, וכאשר הוא רואה איזה נער או סטודנט בכותל, הוא ניגש אליו בחום ומזמין אותו לבקר בישיבה, לאכול לישון וללמוד. עשרות בחורים הוא כבר משך ככה לישיבה שנעשו אברכים! והנה, לפני זמן מה, יורד הרב מ.ש. אל הכותל ומחפש לו נשמה יהודית כדי לקרב אותה אל אור הא-לוקים. והנה הוא רואה סטודנט, שלפי דיבורו ניכר שהוא גר בחו"ל. הרב מ.ש. ניגש אליו בחיבה ומציע לו לבוא עמו לביקור בישיבה. הסטודנט מוקסם מהיחס ומההצעה ומגיע עם הרב לישיבה. בדרך, דיבר הרב מ.ש. עם הבחור וגילה שמדובר בגאון גדול מאוניברסיטת 'אוקספורד' שבאנגליה (כזכור מפרטי המעשה). הרב מ.ש. קפץ על המציאה והחליט שהוא משקיע בו את נפשו. הוא דאג לו לארוחות בישיבה, לינה ואף למד עמו מידי יום גמרא. עובר יום ועוד יום, שבוע, שבועיים, חודש חודשיים, בהם הרב מ.ש. משקיע בבחור את כל כוחותיו. והנה, לאחר חצי שנה, דופק הבחור בחדרו של הרב מ.ש. ואומר לו: "רבי היקר, תודה רבה לך על הכל. ממש תודה, אך כעת הגיע זמני לשוב ללימודי באוניברסיטה בחו"ל". הרב הזדעזע, כיצד יתכן שלאחר שנהנה הבחור כל כך

מלימוד התורה והיה שקוע בה, מחליט הוא לעזוב אותה. "מדוע לא תישאר ללמוד את התורה הקדושה?" שאלו הרב, ואז הוא אמר דבר שזעזע את הרב מ.ש: "רבי, אינני יהודי, אני גוי..!" הרב מ.ש. עמד להתעלף וחשב לעצמו: חצי שנה שהשקעתי בגוי! חצי שנה שמסרתי מהחיים שלי למענו ודאגתי לו לארוחות ושינה, ולמדתי עמו ובסוף הוא גוי!. הם נפרדו לשלום, כשהרב מ.ש. היה שבור ומרוסק במשך חודשים מהדבר. אך לפני בורא עולם שום פעולה של יהודי לא הולכת לריק. וגם אם השקעת בגוי בלי ידיעה, לא יחסר משכרך!.

הסטודנט חזר לאוניברסיטה ונעשה לפרופסור גדול, ותמיד כשהיה רואה סטודנטים יהודים, היה אומר להם: "אינכם יודעים יהודים, כמה אתם מפסידים שיש לכם ישיבה בשם 'אש התורה' בירושלים, ואינכם מבקרים בה". ומאז אותו פרופסור שלח 5 סטודנטים יהודים לישיבה שהתאהבו בתורה והפכו לאברכים תלמידי חכמים!. הקב"ה הראה לרב מ.ש. : "אתה השקעת בגוי, כי חשבת שהוא יהודי, טרחתך לא הולכת לריק, אני אגרום שכעת כל סטודנט יהודי שייגיע הוא ישלח אותו אל ישיבתך ויעשה כבר את העבודה בשבילך!". כל מאמץ שיהודי עושה לכבוד ה', הקב"ה יחזיר לו מידה כנגד מידה, כי הקב"ה לא מסתכל על התוצאות, הוא מסתכל על המאמץ והלב שהשקעת. שימחת יהודי – ה' יחזיר לך שמחה ברגע שגם אתה תצטרך. פרעה הכה את עם ישראל – הוא קיבל בחזרה בדיוק כפי שעשה. עשית מעשה טוב – זרעת לעצמך טובה שעתידה לצמוח לך באחד מן הימים.

אל תסתכל על התוצאה – הקב"ה משלם לפי העמל והטרחה!.

ויהפוכו כל-המים אשר-ביאור לדם (ו כ) (שמואל אייזיקוביץ)

אמר רבי אבין הלוי ברבי: ממכת דם העשירו בני ישראל. – כיצד? המצרים שהיה זקוקים לכוס מים יכלו למצוא את זה רק אצל בני ישראל, ובני ישראל דרשו הרבה כסף על מוצר מבוקש זה. לכן המלה דמים קשורה לכסף, אודות הכסף הרב ששלמו המצרים להיחלץ ממצוקת מי הדם. אפשר אולי גם לקשר את עלילות דם שהפלילו הגויים על בני ישראל בתקופות שונות בהיסטוריה ובמקומות שונות ובעיקר בסביבות חג הפסח לעובדה זו שעשרת המכות כולל מכת "דם" קשורות ליציאת מצרים ואת יציאת מצרים חוגגים בפסח.

ויעשו כן חרטומי מצרים בלטיהם (ו כב) (אור החיים)

יש לשאול, והרי נהפכו כל מימי מצרים לדם, ומהיכן לקחו החרטומים מים כדי להפכם לדם?

ויש לומר, שאהרן לא הפך לדם אלא רק את המים שהיו על הארץ, אבל מים שהיו מתחת לארץ לא נהפכו לדם, והחרטומים חפרו והוציאו מים והפכום לדם.

הסבר נוסף: ידועים דברי המדרש שעם ישראל היו מוכרים מים למצרים. והחרטומים הפכו לדם את המים שמכרו להם ישראל.

"הוא אהרן ומשה" (ו כו)

במדרש רבה מובא כי, משה ואהרן שקולים היו.

ה"חוזה מלובלין" שואל: הכיצד ייתכן ששני אנשים יהיו בדיוק באותה הדרגה?! אלא משיב ה"חוזה": על פי הנאמר בגמרא במסכת חולין: "גדול מה שנאמר במשה ואהרן, ממה שנאמר באברהם. שאברהם אמר "ואנכי עפר ואפר" ואילו משה ואהרן אמרו על עצמם "ונחנו מה". פירוש הדבר שמשה ואהרן הגיעו לדרגת ביטול גבוהה יותר מאברהם אבינו!

אברהם אבינו אמר על עצמו ואנוכי עפר ואפר – גם עפר הוא משהו. ואילו משה ואהרן השוו עצמם לכולם: "ונחנו מה". ואם כן, סיים ה"חוזה": כאשר האדם הוא משהו, ואפילו קטן ולא חשוב – כעפר ואפר, לעולם אינו יכול להשתוות עם חברו ולהיות עמו באותה מעלה בדיוק. אולם, כאשר שני אנשים אומרים על עצמם "אנחנו כלום" בזה אפשר שיהיו שקולים...

ושרץ היאור צפרדעים (ו כח) (יהונתן גפן)

לאחר מכת דם מזהיר משה את פרעה, שאם הוא ימשיך לסרב להוציא את בני ישראל ממצרים, תבוא מכה נוספת: "ושרץ היאור צפרדעים, ועלו ובאו בביתך ובחדר משכבך ועל מיטתך ובבית עבדך ובעמך ובתנורך ובמשארתך", פרעה הקשה את ליבו, ואכן הגיעו נחילים נחילים של צפרדעים ומילאו כל פינה בארץ מצרים, ואף נכנסו בתוך תנורי המצרים.

נבוכדנצר שהיה שליט בבל בתקופת בית המקדש הראשון, גזר שכל יהודי חייב להשתחוות לצלם בדמותו, והעובר על כך – יכנס לתוך כבשן אש. על פי ההלכה, עבודה זרה היא אחת משלוש עבירות חמורות שאדם צריך למסור את נפשו ולא לעבור עליהם, אולם מסבירים המפרשים, שכריעה לאותו צלם לא נחשבת ממש עבודה זרה. לכן היה מותר לכאורה להשתחוות לצלם, וזה מה שאכן עשה רוב רובו של העם היהודי. אולם חנניה מישאל ועזריה מנהיגי העם באותה תקופה למדו קל וחומר מהצפרדעים במצרים, שהם מסרו נפשם ונכנסו לתוך התנורים, והחליטו שגם הם מעדיפים להיזרק לכבשן האש. הם אמרו, אם לצפרדעים שאין עליהם מצווה של קידוש ה', ובכל זאת העדיפו להיכנס לתנור בוער למען קידוש שמו יתברך, קל וחומר הם, המצווים במצות קידוש ה' רוצים להישרף ולא לעבור על מצות ה', גם למראית עין.

ה"דרכי מוסר" מצביע על קושי גדול בגמרא זו. חנניה מישאל ועזריה התבססו על כך שהצפרדעים לא צוו למות על קידוש ה', לעומת זאת הם – כן היו מצווים בכך. אולם כאשר משה תיאר את המכה לפרעה הוא אמר בתוך דבריו בפירוש שהצפרדעים ייכנסו

לתוך התנורים, ואם כך – ודאי שהצפרדעים מחויבות היו לעשות כן. הן אכן היו חייבות למסור נפשם כדי לקדש שם שמים. כיצד אם כן הסתמכו חנניה מישאל ועזריה על הצפרדעים והתירו לעצמם להיכנס גם הם לתוך כבשן האש?!

מסביר ה"דרכי מוסר" שאמנם הקב"ה ציווה את הצפרדעים להיכנס לתוך התנורים, אולם לא היה חיוב להיכנס רק לתנורים, הצפרדעים יכלו לקיים את ציווי ה' גם אם היו נכנסות לחדרי השינה, למיטות, לקערות האוכל וכו'. ואם כן כל צפרדע וצפרדע עמדה בפני הבחירה – לאן להיכנס, למקום נוח יותר מתנור בוער. מיטה נעימה, או קערה מלאה בצק. למרות זאת צפרדעים רבות כן בחרו לסכן את חייהן, למען קיום מצות ה' במלואה. מכיוון שכל צפרדע בפני עצמה לא הייתה מצווה להיכנס לאש, ובכל זאת רבות מהן בחרו לעשות זאת, מכאן למדו חנניה מישאל ועזריה קל וחומר על עצמן, והחליטו גם הם להיכנס לכבשן האש.

מכאן יש ללמוד דבר חשוב מאד. כל צפרדע היה יכול להטיל את האחריות על שאר הצפרדעים. אולם היא לא בחרה באפשרות הקלה הזאת, וכתוצאה מזאת זכתה להגדיל ולהאדיר את שמו של הקב"ה בעולם. כך גם כאשר מזדמנת לאדם מצווה מסוימת לעשות, אל ינסה להתנער מהאחריות המוטלת עליו, בתקווה שיהיה מישהו אחר שייקח את התפקיד על עצמו, אלא עליו לראות ולהבין שעומדת בפניו הזדמנות פז – לקדש ולרומם את שם ה'. לצערנו, קורה הרבה שאדם רואה הזדמנויות כאלה כנטל וכעול. גישה כזו היא נוגדת לחלוטין את השקפת התורה, המעודדת מאד את האדם לקחת על עצמו אחריות כאשר נוצר כלשהו. המשנה באבות כותבת "במקום שאין אנשים, השתדל להיות איש". מילים אלה נוגעות למעשה בהתרחשויות קטנות של יום יום, כמו גם במצבים נדירים ומשמעותיים יותר. לדוגמא, מצב בו מבקשים מהציבור לסייע בעניין מסוים; אדם המחליט לקחת על עצמו מצווה זו בלי לחכות שאחרים יתנדבו – עושה בכך מעשה גדול מאד. ובמבט "גדול" יותר רבות הם הבעיות והקשיים בהן נתון העולם היהודי בימינו – במקום לחכות שיבוא מישהו וייקח את האחריות לתקן ולשפר את הטעון שיפור, אדם צריך לבדוק האם יש בידו הוא לעזור ולסייע. מספר אברכים אמריקאים שגרו בארץ גילו יום אחד שישנם יהודים אמריקאים רבים החיים במחסור חמור, אך מתביישים לספר למישהו על קשיהם. הם לא הסתפקו בהבעת צער ורחמים על אחיהם, אלה החליטו לקחת על עצמם את המשימה והקימו קרן המספקת צרכים בסיסיים לנזקקים. (Got Chicken)

מעבר לזה, בא נעיין מה שהתרחש עם הצפרדעים במצרים, לאחר תום המכה. כותבת התורה "וימותו הצפרדעים מן הבתים, מן החצרות ומן השדות" "בעל הטורים" ו"דעת זקנים" מדגישים שלא מוזכרים הצפרדעים שהיו בתוך התנורים – עליהם לא כתוב שהם מתו. הם מסבירים שהם קיבלו שכר על כך שסיכנו את עצמם, ואכן לא מתו. רואים מכך שנטילת אחריות במטרה לקיים את רצון ה' – תוצאותיה הן אך ורק לטוב. מי ייתן ואכן נדע לקחת על עצמנו אחריות למצוות, ונזכה בשכר מעשינו ובתוצאותיהם.

יותר קשה לשתוק מאשר להישרף באש" (מזן הגר"ח קניבסקי זצ"ל)

כתוב שבעשרת המכות הצפרדעים מסרו נפשם ונכנסו לתוך התנורים, עד כדי כך שחנניה מישראל ועזריה למדו קל וחומר מהצפרדעים. את המושג של מסירות נפש לומדים מהצפרדעים". מצד שני כתוב שמשליכים את הנבילות והטריפות לכלבים בשכר שחרצו את לשונם בזמן מכת בכורות". שואל רבינו זצ"ל מדי שנה: אני לא מבין, הצפרדעים מסרו את נפשם ונכנסו לתנור בוער, לתוך האש, אך לא כתוב שצריך לתת להם משהו בשכר זה, ואילו לכלבים שבסך הכל חרצו את לשונם ולא נכנסו לתוך אש בוערת, עד היום יש מצוה לתת להם את הנבילות והטריפות! מה ההסבר בזה? רואים מכאן, אומר רבינו זצ"ל, "שיותר קשה לשתוק מאשר להישרף באש! לכן הכלבים ששתקו מקבלים שכר עד היום הזה."

ויאמר ה' אל משה ואל אהרן לאמר כי ידבר אלכם פרעה לאמר תנו לכם מופת ואמרת אל אהרן קח את מטך והשלך לפני פרעה יהי לתניך" (ז, ט) (מנחם יעקובזון)

מדוע נאמר "תנו לכם מופת", ולא "תנו לנו מופת"?

למי היה מיועד המופת שעשו משה ואהרן אם לא לפרעה?

מתרצים רבי מאיר שפירא מלובלין והרב פרבר, בעל ה"כרם צבי", שכאשר אמרו משה ואהרן לפרעה, שהם רוצים להוציא את ישראל מארץ מצרים, ולקחתם להר סיני כדי לקבל את התורה, הגיב פרעה בתמיהה: וכי יודעים אתם באלו אנשים מדובר? הלא אנשים אלו הם עבדים בני עבדים במשך מאתים שנה! כיצד הנכם מעלים בדעתכם, שתצליחו לקחת אותם ולהפכם לבני אדם?... ועל אחת כמה וכמה, שמטרתכם להביא אותם לעבודת ה', ולזכותם לגלוי א-לקות מרומם, אינה מתאימה להם כלל וכלל! לפיכך, "תנו לכם מופת" – שכנעו את עצמכם, שאתם יכולים לעשות משהו מעין זה. נענה משה ואמר: המקל שאני אוחז כעת בידי יקר מאד ועשוי מסנפירינן, ולא זו בלבד, אלא ששם הוי"ה חקוק עליו, כשאני זורק אותו ארצה הוא הופך לנחש, וכשאני שב ואוחז בו בידי שוב הוא הופך למטה. מה שנראה לך כנחש, כאשר הוא מונח על הארץ, בידי יהיה סנפירינן, אשר שם הוי"ה חקוק עליו!... ואף ישראל, כעת הם נראים לך בתחתית המדרגה, משום שהם על הארץ, אולם בטוח אני, שאוכל להפכם לאנשים מעולים ביותר הראויים לקבלת התורה!

וישלך אהרן את מטהו... ויהי לתנין וכו' וישליכו וכו' ויבלע מטה אהרן את מטתם (ז, יב)

הנה היה נס בתוך נס, כי כשהשליך אהרן את מטהו נהיה תנין. וכשהשליכו החרטומים מטותם ונהפכו לתנינים אז חזר התנין ונעשה מטה אהרן, ואז בהיותו מטה בלע מטותם. וכאן מעיר בזהר (שמות כח.) בעניין הפלא של תחיית המתים לעתיד, ואומר: בא וראה מטה אהרן שהיה עץ יבש עשה הקב"ה בו מופתים, ושתי שליחויות נעשו בו. האחת: שעץ יבש בלע את התנינים ההם. ואחת: שהרי לזמן מה הפך להיות בעל רוח חיים ונעשה

בריאה. והמשיך ואמר רבי אלעזר (שם) תפח רוחם של אותם האומרים שאין הקב"ה עתיד "להחיות מתים", שהרי איך תעשה מהם בריאה חדשה, יבואו ויראו אותם השוטים רשעים הרחוקים מהתורה ומהקב"ה הרי בידי של אהרן היה מטה עץ יבש והפך הקב"ה את המטה לבריאה ברוח וגוף, ק"ו לגופות המתים שהיו בהם רוח ונשמה קדושה ושמרו מצוות התורה ועסקו בתורה יומם ולילה והקב"ה הטמינם בעפר, שיעשה הקב"ה אותם לעתיד לבא בריאה חדשה. עכ"ד הזוה"ק.

ובזוהר מסופר שנפטר איש אחד ואז בכה בנו היתום עליו, ונעשה נס וחי, והתפעלו רבי אלעזר וחבריו וברכו מחיה המתים. וע"ע בפסחים (דף נ.), ובזוהר הקדוש פרשת וישלח (דקע"ה). עה"פ (בראשית לה, יח): 'ויהי בצאת נפשה כי מתה'. וכן אנו רואים בעין תחיית המתים, שהרי בחורף כל העצים נעשים שלכת בלא עלים, ויבשים. ובהגיע זמן מסוים חוזרים לחיים. גם המעופף שנקרא "פרפר" יש זמן שנושרים כנפיו ונשאר רק גופו כמת ומוטל כך הרבה זמן, ופתאום חוזר וחי ומצמיח כנפיים ושב ומעופף. מכל זה יכול האדם להבין גם בשכל, הגם ש"אמונת" תחיית המתים צריכה אמונה פשוטה וכך מצוותה הגם שהיא נוגדת את השכל הפשוט, אבל הקב"ה ישתבח שמו, וכי יש דבר שנפלא ממנו וקשה עליו?! אין, הכל ברשותו והכל בכחו. ונוכל לראות זאת משאר "ניסים שונים" שנעשו ונעשים ושיעשו.

בא וראה פלא גדול עוד מעוף הנקרא "חול", וכנזכר באיוב (פרק כט, יח וברש"י), שרבותינו אמרו שחי אלף שנה, ואחרי כן יוצאת אש מקנו ושורפתו ונשאר בו כביצה וחוזר ומגדל אברים וחי ומתחדש. והובא בדברי החיד"א בספר "מדבר קדמות" (מע' ח אות א), וע"ש עוד דברים. ובכן, היפלא מה' יתברך דבר?

וישנם בני אדם שומרי תורה, ואעפ"כ ששומעים עניין תחיית המתים נדמה בעיניהם כמין "דבורי דמיון" ח"ו. והנה הקב"ה הראה לחזקאל בנבואה ואמר לו בבקעת דורא: 'התחיינה העצמות האלה', ואח"כ החיה את כל שבט אפרים שהיו מוטלים כך בעצמותיהם, ופתאום העלו בשר ומתחו גידים וכוסו בעור. ואח"כ צווה לרוח "פְּחִי באלו" ויחיו.

ה' יזכנו להאמין היטב ולצפות לתחיית המתים. וכמו שאנו מברכים ג' פעמים בכל יום "ונאמן אתה להחיות מתים, ברוך אתה ה' מחיה המתים", נאמין, נחיה ונזכה. אמן.

ויבלע מטה אהרן את מטותם (ז, יב) (מנחם יעקובזון)

הזמיר הגדול

מהו השקר הגדול ביותר? זוהי ההנחה שמנסים להחדיר בנו, שיש שתי תפיסות עולם מנוגדות. דרך התורה מצד אחד, והמדע מהעבר השני. כאילו שאותו בורא עולם, לא הוא שיצר את המדע והוא שהנחיל לנו את התורה, והוא הוא שציווה עלינו: "ובחרת בחיים!" אמת, יש רק אחת: "וה' א-לקים אמת!" לא שאין הבדל בין דרך התורה לדרך המדע, אבל זהו הבדל שכולו לרעת המדע: דרך התורה היא מלמעלה למטה, ודרך המדע הפוכה והוא

עדיין לא הגיע לחצי הדרך. למה הכוונה? בתורה הקדושה כלולות כל החכמות וכלולים כל המדעים מיסודם. החל משורשי הבריאה הנסתרים, מהעולמות העליונים והספירות הקדושות, מסתרי תורת הקבלה, והשתלשלותם עד לעולמנו אנו. ומי שיודע ומכיר את השורשים והסיבות, מבין את התוצאות וההתפתחויות. לפיכך ידע שלמה המלך את כל סודות הטבע, והבין את כל ההתרחשויות בעולם. את הכל כותב רבינו הרמב"ן זצ"ל בהקדמתו לפירוש התורה ידע שלמה המלך מן התורה!

המדענים הולכים בדרך ההפוכה. הם מתבוננים בטבע, ומנסים לעמוד על שורשיו. עד היכן יוכלו להגיע? יש רעידת אדמה. מדוע אירעה? אז הם מתחקים על מבנה האדמה, על "לוחות היבשה", על התנודות והלחצים, ובסיכומו של דבר אינם יודעים מאומה. מדוע אירע הרעש במקום מסוים, בעוצמה מסוימת? חזאי השירות המטאורולוגי הם חכמים מחוכמים. יודעים הכל על רום ושקע, על לחץ ומשקעים. משגרים לוויינים ומנתחים צילומים. אבל יומיים תמימים יכולים להתלות עננים מעל אזורינו, ולא להוריד טיפה אחת של גשמים. משום ששורשי הדברים, הרוח החיה שבהם, נסתרים ונעלמים מאתנו. תלויים בסתרי ההנהגה הא-לוקית, בשיקולי שכר ועונש, רחמים ודין. ובהם, אינם יודעים מאומה, אין הם עוסקים אלא בקליפה החיצונית, בתופעות הנראות לעין, ועל כן גם חכמתם קרויה "חכמה חיצונית" וספריהם "ספרים חיצוניים".

והתורה לא רק מגלה מה מתרחש בעולמות שמעלינו, מה הם שורשי הבריאה וכללי ההנהגה הא-לוקית. התורה גם משפיעה עליהם! לימודה מאיר את כל העולמות ומריק שפע עצום, ככתוב: "אם בחוקותי תלכו" שתהיו עמלים בתורה תזכו לכל הברכות שבתורה. "ובאמצעות קיום המצוות, הוא שולט ודורך על המזלות!".

יתר על כן: לא רק על העולמות משפיעה התורה, ומשפיעות המצוות. לא רק בהם מזריחות הן אור ומניבות שפע. אלא על האדם עצמו מזריחות הן אור, מרוממות ומזככות, ומשפיעות עליו שפע כה רב, ברוחניות ובגשמיות!

המדען מוסיף ידע. אבל הוא עצמו אינו מזדכך. מידותיו אינן מתעדנות ונשמתו אינה מתעלה כתוצאה מידיעותיו. לא כן לומד התורה ושומר המצוות: "מרובה תורה מרובה חיים!".

משל, למה הדבר דומה? לשאה הפרסי ששמע, כי לקיסר סין הובא זמיר פלא. נוצותיו בצבע כסף, רגליו כעין הזהב, וציצת ראשו כיהלומים. קולו כפעמונים משובב נפש ומרגש נשמה. והוא נתון בכלוב זהב מעשה רשת אמן, עין לא ראתה! התקנא השאה ושלח את אנשיו ליערות, לצוד זן זה של זמיר פלאי. הלכו ושבו בידיים ריקות. אין עוד זמיר דומה! אבל השאה לא השלים עם המציאות, לא יתכן שקיסר סין יעלה עליו ויתפאר בזמירו. ציווה, ועשו לו כלוב זהב דומה, זהה לכלוב שבחצר הקיסר הסיני. ציווה, ומצאו ציפור דומה. אך נוצותיה, שחורות. רגליה, אדומות. וקולה אוי לאוזניים ששומעות. חנקוה וחנוטה, הפכוה לפוחלץ. את נוצותיה צבעו בצבע כסף, רגליה בזהב, ולראשה הדביקו

עטרת יהלומים. העמידוהו בכלוב, והציגוהו בהיכל המלך. המונים נהרו לחזות בה, וכולם פסעו על בהונות רגליהם. הסו, אמרו להם, הזמיר ישן...

זהו ההבדל התהומי בין תורה למדע. התורה מאירת עיניים, מתוקה מדבש ונופת צופים, פיקודיה ישרים, משמחי לב. אבל גם המדע מתפאר בהישגים ובחכמה, בברק וביופי. הם מציגים תרבות ואומנות, פאר והוד. אבל כל חכמתם, חיצונית היא. תרבותם, אך קליפה ריקנית. הבנתם, שטחית. "זמיר דמה", פוחלץ קר ומת. ואילו התורה נובעת חיים ללא סוף, פועלת בחיוני עולמות, מגיעה ומפעילה הנהגות עליונות וספירות קדושות, תורת חיים!

רבינו עובדיה ספורנו זצ"ל הצביע על כך בפרשתנו. אהרן זורק את המטה לפני פרעה, והוא הופך לתנין. קורא פרעה לחרטומו ואך הם משליכים את מטותיהם, וגם הם הופכים לתנינים. "ויבלע מטה אהרן את מטותם". מדוע? מסביר הספורנו: כי הם יצרו תנינים מתים, חסרי רוח חיים. ואילו התנין של אהרן היה חי ונושם, לכן בלע את תניניהם. זהו ההבדל שבין חכמת התורה לחכמות האחרות. חכמת התורה, תורת חיים, חיה היא, מלאה תוכן ופנימיות: "אשר נתן לנו תורתו תורת אמת וחיי עולם נטע בתוכינו"!

ויאמר ה' אל משה כבד לב פרעה מאן לשלח העם (ז, יד) (בעלי התוספות עה"ת)

אמרו חכמים משל למלך שבחיות שמינה החמור לגבות המכס. פעם אחת בא הארי שהוא המלך והזאב והשועל עמו בעיר. בא החמור ושאל להם המכס. אמר לו השועל: כמה עזות יש לך מכל החיות! אינך יודע שהמלך בא עמנו, ונחנו עמו, ואתה שואל לנו מכס?! א"ל החמור, אפי' המלך עצמו גם ישלם מס! בא החמור ובקש למלך מס. בא המלך וטרפו, ונתנו לשועל, וצווה לסדר לו איבריו. סדר השועל איבריו וראה הלב יפה ואכלו. וכשבא הארי וראה איבריו ולא ראה לבו, אמר לשועל איה לבו. אמר השועל "וכי אם היה לו לב היה שואל מכס למלך...?" כך פרעה הרשע נבזה ושכחן. שכח כל מה שעשה לו הקב"ה. אמר הקב"ה: שוטה זה אין לו לב. לבו נעשה כבד והיינו דכתיב כבד לב פרעה.

"בזאת תדע כי אני הא-לוקים" (ז יז)

בפרשת השבוע יש את שבע המכות הראשונות, מתוך עשרת המכות. ובפרשת בא עוד שלוש מכות (בא=3). ר' יהודה היה נותן בהם סימנים: דצ"ך עד"ש באח"ב.

נשאלת השאלה: לשם מה נדרשו סימנים? כל מספר פלאפון יש לו 10 מספרים? מה הבעיה לזכור?! אומרים בתור מליצה: מכות בלי סימנים זה לא מכות...

כלי יקר בשם האברבנל מבאר: כדי להחדיר אמונה בכל אחד משלושת סוגי האנשים שהיו במצרים:

1. כאלו שאמרו שאין א-לוקים - כנגדם היו שלשת המכות הראשונות: דצ"ך. דם - שליטה באילילים. צפרדע - שליטה בחיות. כינים - שליטה של הקב"ה בגודל של פחות משערה.

2. לכאלו שאמרו שיש א-לוקים רק הוא לא משגיח על שפלים - על חיות ובני אדם כנגדם הביא ה' סידרה של עד"ש. ערוב - שליטה בחיות. דבר - שליטה בחיי החיות שחין - שליטה בבני אדם.

3. לכאלו שהאמינו שיש א-לוקים והוא מתעסק עם שפלים אבל אין לו אפשרות לשנות מהטבע... כנגדם סידרה של באח"ב. ברד - משליט סדר גם באש ומים. ארבה - משליט סדר גם במעופפים וביבול. חושך - שולט במאורות. בכורות - בחיי אדם.

תגובת ה' בכל אחת מהמכות תואמת אף היא את דעת האברבנל:

1. "בזאת תדע כי אני הא-לוקים" - לאלו שאמרו שאין א-לוקים.

2. "בזאת תדע כי אני ה' בקרב הארץ" - לכאלו שאמרו שיש א-לוקים רק הוא לא משגיח על שפלים.

3. "בזאת תדע כי אין כמוני בכל הארץ" - לכאלו שהאמינו שיש א-לוקים והוא מתעסק עם שפלים אבל אין לו אפשרות לשנות מהטבע...

והדגה אשר ביאר תמות ובאש היאר ונלאו מצרים לשתות מים מן היאר (ז,יח) (אשר לורבר)

משמע שהמצרים לא שתו ממי היאור מחמת שהיאור "באש" – הסריח. ולכאורה דבר פלא הוא, שכן בפשטות הם לא יכלו לשתות מחמת עצם העובדה שהמים נהפכו לדם, ולא כי הסריחו!

שאלה נוספת: הרי "נלאו" הוא לשון לאות, עייפות. מה שייך כאן עניין העייפות, וכי כשלא יכולים לשתות נהיים עייפים!?

שאלה שלישית, על הנאמר בהמשך (פסוק כד) "ויחפרו כל מצרים סביבת היאור מים לשתות", כלומר, הם ראו שאין מים ביאור, רק דם, ולכן חפרו ליד היאור וגם שם מצאו רק דם. הראשון חפר ומצא דם, השני התקדם חמשים מטר – וגם הוא מצא דם. השלישי התקדם – ומצא דם. לשם מה ממשיכים כולם לחפור? ["ויחפרו כל מצרים"], האם עדיין לא תפסו שימצאו שם רק דם!?

שאלות אלו שאל הרב איתן אליה, ובאר את העניין כך: בתחילה לא היה למצרים מה לשתות, עד שגילו שהיהודים מוכרים מים. בא מצרי אל היהודי ושאל: "כמה עולה כוס מים?" "יש לנו כעת מבצע" – השיב היהודי – "ליטר וחצי עולה מאה וחמישים דולר, אך כל זה בתנאי שאתה קונה ששיה...". המחיר היה מופקע לכל הדעות, אך למצרים לא הייתה בררה, היו מוכרחים לשתות ונאלצו לקנות מים מהיהודים. עד שבא מצרי אחד ואמר: "המחיר מופקע, אי אפשר להמשיך ככה!" אמר לו היהודי: "אין בעיה. אתה תלך להביא דם מהיאור, ואני בעד מחיר סמלי – מאה דולר – נוגע לך אפילו בחבית ומיד כל המים שבה נהפכים למים". המצרי הסכים. רץ ליאור, שאב חבית מלאה מים ונשא אותה לארץ

גושן. לכן "ונלאו מצרים", מחמת כובד המשא. כשהגיע לארץ גושן נגש אל היהודי, שלם לו מאה דולר והדם נהפך למים. המצרי בא לשתות את זה, ולמרבה הגועל התברר שהמים מלאים דגים מתים, מדפיי ריח של ריקבון... "זה מסריח! מקח טעות!" זעק המצרי. אמר היהודי: "מה פתאום מקח טעות? אני את שלי עשיתי, נגעתי בדם, והוא אכן נהפך למים. אם אתה רוצה, לך ותביא דם טרי, בלי דגים מתים. ואז – ויחפרו כל מצרים סביבת היאור מים לשתות", הם חפרו ומצאו דם טרי, נטול דגים, אותו הם נשאו על גבם לארץ גושן, ושוב, תמורת 'מחיר סמלי' נגעו היהודים בדם והפכוהו למים. כך העשירו אבותינו ממכת דם.

הנה אנכי מכה... על המים אשר ביאור ונהפכו לדם" (ז', ח')

כוחה של השפעה (ז', כ', כג')

"...ויהפכו כל המים אשר ביאור לדם... ויפן פרעה ויבוא אל ביתו"

ויבוא אל ביתו - מובא במדרש שמכת דם לא הייתה בבית פרעה. שפרעה לא חשש ולא הרגיש במכת ה' יתברך. וכתב לבאר בספר מעייני חיים, מדוע לא הייתה ולא שלטה בבית פרעה זו המכה? והטעם: משום שמשוה נתגדל בבית פרעה אי אפשר שלא השפיע על פרעה האוויר שמשוה פיזר באותו בית, וריח גן עדן שהיה נודף ממנו, שמשוה מזה בוודאי דבק בפרעה. כמו שהשפעת יוסף השאירה בו איזה שהם רישומים טובים כלפי עם ישראל. שהרי שלושה חודשים הורידו אותו מכיסא המלכות, מפני שהיה מתנגד למזימתם הרעה שיזמו המצרים נגד בני ישראל לענותם ולשעבדם. וכמו כן רואים בהמשך שאמר פרעה ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים. וזאת גם לאחר כל רשעותו ואכזריותו ולאחר שהקשה ה' את ליבו מטעם הכמוס עמו. וזה אות שמכל מקום היה בנפשו הרהור של כניעה, אפי' לרגע אחד השפיל וביזה עצמו להודות שהוא רשע, דבר זה מורה על הרושם הדק שנדבק בו מזמן שמשוה היה מתגורר בביתו. וחז"ל שואלים מה שכרו נטל על כך? "לא תתעב מצרי כי גר היית בארצו". (מכילתא דרשב"י יב', לד'). משמע שאמירת פרעה ה' הצדיק השפיעה גם על מצריים. שבשביל אמירתו הנועזת נגד הטבע שלו ונגד היועצים הרשעים שלו נמשכה ההשפעה גם על עמו.

ויותר מכך יש לומר, שלא רק בגלל אמירת פרעה, ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים, זכו להיכנס לעם ישראל אחר ג' דורות. אלא גם משום 'כי גר היית בארצו', כלומר בגלל עצם שהותם של עם ישראל במצריים, ועל ידי מידותיהם הטובות צניעותם ועמידתם החזקה שהחזיקו מעמד באמונתם אף אחרי השעבוד והניסיונות הקשים, נגרם שמשוה נידבק בהם במצרים, עד כדי כך שראויים להיכנס אחר תקופה מסוימת של שלושה דורות לעם ישראל ע"י גרות. בגלל שגר היית בארצו והושפעו מן המצרים יש להם האפשרות לבוא בקהל אחר גירות. זהו כוחה של השפעה!!!

וַיַּעֲשׂוּ-כֵן מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן כְּאֲשֶׁר צִוָּה יְהוָה, וַיָּרֶם בְּמִטָּה וַיִּקַּח אֶת-הַמַּיִם אֲשֶׁר בַּיָּאֵר, לְעֵינֵי פְרַעֲהַ, וּלְעֵינֵי עַבְדָּיו; וַיַּהֲפֹכוּ כָּל-הַמַּיִם אֲשֶׁר-בַּיָּאֵר, לְדָם. (ז,כ)

מדוע פתח השי"ת במכת דם ראשונה?

באר הגאון רבי משה פיינשטיין זצ"ל: המצרים שעבדו את עם ישראל אבל מאידך גיסא היו להם מערכת חוקים המסדירה את חיי האזרחים ודואגת לתקנתם. נמשלת היא למים חיים. באה המכה הראשונה הבסיסית וחשפה את הסוד גם ה'מים' של המצרים דם! השחתה והרוע חדרו וחלחלו לכל רמות החיים. ואם כלפי עם ישראל הם מתנהגים באכזריות לא יעזרו חוקים ותקנות. אין מוסר למחצה! נפשם מורגלת לשחיתות ורוע. החוקים הם רק כלפי חוץ כמסווה ולא יותר.

הנה אנכי נגף את כל גבולך בצפרדעים (ז,כז) (הרב יעקב שטולמן)

במדרש מספר, שהייתה מחלוקת בין מצרים לשכנותיה היכן עובר קו הגבול בין המדינות. כשהגיעה מכת צפרדע הסתיימו הסכסוכים, כי מקום הצפרדעים גלה היכן, בדיוק, עובר הגבול. אלא שלפי זה צריך להבין, מדוע במכת הארבה מוזכר שוב עניין סימון הגבול, שנאמר "הנני מביא מחר ארבה בגבלך" (לקמן י, ד)? ובאר הרב מטשעבין זצ"ל: דוד המלך בתהלים (קה, לב-לג) אומר: "נתן גשמיהם ברד, אש להבות בארצם. ויך גפנם ותאנתם וישבר עץ גבולם". כלומר, סימני הגבול ["עץ גבולם"] נשברו בברד, ומודיע משה רבנו הנה אנכי נגף את כל גבולך בצפרדעים"

"ותעל הצפרדע" (ח ב)

רש"י מבאר: צפרדע אחת הייתה, והיו מכין אותה והיא מתזת נחילים נחילים; זהו מדרשו (שמות רבה).

נשאלת השאלה: אם פרעה והמצרים מטרטם היא לעצור את מכת הצפרדעים, וככל שהם מכים בה יוצאים עוד ועוד... היה עליהם להפסיק להכותה? למה הם ממשיכים!?

התשובה פשוטה היא: מידת הכעס שהייתה בפרעה ובמצרים טשטשה את החשיבה שלהן ולא נתנה להם לחשוב בהגיון.

התהליך היה באופן הבא: רואים צפרדע אחת - רוצים להרוג אותה. מכים אותה ויוצאים נחילים של צפרדעים, התגובה: כועסים עוד יותר. כשכועסים מכים חזק יותר ומתברר שיוצאים נחילים רבים יותר... והתגובה היא כעס שהולך ומתעצם... התוצאה המתקבלת היא הפוכה ממה שרוצים אך הכעס מעיב על הרצון ומניע אותם לעשות ההפך מרצונם... למעשה הם שהביאו את המכה על עצמם. אילו היו מוותרים בהלקאה הראשונה לאחר שיצא הנחיל הראשון של הצפרדעים הצרות מהצפרדעים היו קטנות בהרבה...

הלקח עבורנו ברור: בזמן כעס אם לא תוותר הצרות יגדלו...

ויעשו כן החרטמים בלטיהם ויעלו את הצפרדעים על ארץ מצרים (ח,ג) (הרב יאיר אלפרין)

הקשה בספר "ילקוט האורים", לשם מה ציינה התורה שהצפרדעים עלו על ארץ מצרים, וכי מה אכפת לי אם הם באו לשם או גם למקום אחר?

ותרץ ה"עדות ביוסף" על פי דברי המדרש, שבמשך כמה שנים הייתה מלחמה בין מלך מצרים למלך כוש על הגבולות. על ידי מכת הצפרדעים ראו כולם בדיוק היכן עובר הגבול שבין שתי המדינות, כיון שהצפרדעים עלו רק על ארץ מצרים ולא על הארצות שבשכנותה. לכן רצו החרטומים לעשות עוד צפרדעים, ושילכו צפרדעים אלו מחוץ לגבול כדי להרוויח עוד שטח. אבל הקב"ה עשה שעלו הצפרדעים "על ארץ מצרים" בלבד, ולא מילימטר אחד מעבר לגבול...

למתי אעתיר לך ולעבדיך ולעמך להכרית הצפרדעים (ח,ה) (מר רפאל ירקוני)

כתב רש"י, "אילו נאמר "מתי אעתיר", היה משמע מתי אתפלל, עכשיו שנאמר "למתי אעתיר", משמע אני היום אתפלל עליך שיכרתו הצפרדעים לזמן שתקבע עלי".

צריך להתבונן במה שונה מכת הצפרדעים משאר המכות, שבשאר המכות התפלל משה שיסורו מיד, וכאן התפלל יום קודם שיסורו למחרת. ואולי אפשר לומר, שמשום שהיה זה ביום שישי שאמר לו משה לפרעה שיתפלל עליו למחרת, כמו שנבאר להלן, והרי אסור לצעוק בשבת כנפסק בשו"ע הל' שבת (רפח' סעי' ט') שאין צועקין ולא מתריעין בשבת על שום צרה, לכן התפלל משה יום קודם שיסורו למחרת.

ומנין שזה היה ביום שישי דהנה במדרש רבה כאן כתוב, שהסיבה שבקשו להתפלל רק על מחר, משום שכל מכה לא הייתה פחותה מז' ימים, ואמר לו פרעה למשה ביום השישי למכה שיתפלל למחר יום השביעי למכה שיסורו הצפרדעים, ולפי חשבון עולה לנו שמכת הצפרדעים נסתיימה בשבת. שהרי מכות מצרים החלו באייר, כמבואר בגמרא שמשפט המצרים היה יב' חודש (משניות עדויות פ"ב, מ"י), ויב' חודש נסתיימו בניסן, א"כ החלו המכות באייר, ומכה זו השנייה מכת הצפרדעים החלה בסיון.

עוד מצינו בחז"ל פלוגתא אם תורה ניתנה בשישי בסיון או בשביעי בסיון. ולמ"ד בשישי בסיון ניתנה תורה, יוצא שר"ח סיון של שנה שאחריה היה ביום שני, שלכו"ע בשבת ניתנה תורה (שבת פו, ב). ומכיוון שקיי"ל שאין בין שנה לשנה אלא ד' ימים, יוצא איפה, שאם סיון שלאחר היציאה היה ביום ב', סיון של שנה שלפניה החל ביום ה'. ומתחילת התראה עד לסוף המכה היו לא' יום, בין לדברי האומר כד' יום התראה וז' ימים מכה, ובין לדברי האומר ז' ימים התראה וכד' ימים מכה, לדברי כולם נסתיימה מכת הצפרדעים ביום שב"ק.

מעתה יובן היטב מדוע אמר לו משה לפרעה יום קודם שיתפלל עבורו למחר, מפני שלמחרת לא יכל להתפלל דאין צועקים בשבת, ובפרט באופן שיכול לצעוק יום קודם שאז ודאי אסור לדחות הצעקה לשבת, לכן אמר לו ביום שישי "למתי אעתיר לך".

ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים (ח ח) (שפתי חכמים)

מקשים העולם מדוע בצפרדעים כתוב "ויצעק משה אל ה'", ובשאר המכות כתוב "ויעתר אל ה'" ולא "ויצעק"?

ויש לומר, משום שהמתפלל צריך להשמיע לאוזניו מה שמוציא מפיו, וכאן היו הצפרדעים מרעישים, ולכן הוצרך משה להרים קולו בתפילתו, כדי שישמיע לאוזניו את תפילתו.

ומסופר על רבי אברהם ברוידה, שנזדמן לפונדק אחד ומצה שם חבורה גדולה של "משכילים" צעירים, שהיו מסובים במעגל ובילו זמנם בדברי שחוק וליצנות.

כשהגיעה שעת תפלת ערבית, ניגש ר' אברהם לאחת הפינות הטרקלין והחל מתפלל בכוונה רבה כדרכו בקודש, ראו זאת כמה מבני החבורה העליזה, ופתחו במכוון ברעש גדול כדי להטריד את הרב בתפילתו. כיון שכך, הגביה ר' אברהם קולו, עד שתפילתו נשמעה בכל פינות האולם.

בתום התפילה, שאלו כמה מהמסובים הצעירים את ר' אברהם: מדוע הגביה הרב כל כך את קולו בשעת התפילה? הרי למדנו חכמינו ז"ל ש"הקדוש ברוך הוא לבא בעי", דהיינו שהקדוש ברוך הוא רוצה בעיקר את רחשי לבו של האדם?

השיב להם ר' אברהם: הנה במכת צפרדעים, נאמר בתורה: "ויצעק משה אל ה'". ויש להבין מדוע הוזקק משה לצעוק דווקא במכת הצפרדעים? אלא, שרבות אלפי הצפרדעים עשו רעש מחריד, ושאון קרקוריהן הגיע למרחקים רבים מסביב, עד שאי אפשר היה לשמוע את קולו של משה בשעת התפילה. והרי לפי הדין צריך המתפלל להשמיע לאוזניו את רחשי תפילתו, ומשום כך נאלץ משה לצעוק בשעה שהתפלל להסרת הצפרדעים ממצרים...

"ויצעק משה אל ה' על דבר הצפרדעים... ויעש ה' כדבר משה וימתו הצפרדעים" (ח ח)

החפץ חיים שואל: מדוע במכת הצפרדעים, מיד כאשר התפלל משה לה', נעתר לו והסיר את המכה מארץ מצרים? ואילו כשבני ישראל היו במדבר, ופגעו בהם הנחשים, לא הועיל משה בתפילתו מיד והקב"ה אמר לו: "עשה לך שרף ושים אותו על נס" – וכל הרואה את נחש הנחושת הנמצא במקום גבוה – יחיה!?

החפץ חיים משיב על כך: כי עוון לשון הרע חמור מכל המעשים הרעים. ולכל צרה מועילה תפילה. לכן, במצרים נשמעה תפילתו והוסרו מיד הצפרדעים. אך, לעם ישראל במדבר, הנחשים באו בעקבות עוון לשון הרע, ובבית דין של מעלה מדקדקים מאד בעוון הזה כחוט השערה. לכן לא נעתר לו ה' מיד, אלא אמר לו לעשות נחש שכל מי שיביט בנחש מיד יכוון לבו לאביו שבשמים, וישוב בתשובה בעצמו ובזאת יחיה... יוצא איפה, שההבדל איננו בסוג החיה, אלא בסוג העוון שעליו באה החיה...

"ואני אכביד את ליבך" (ח יא)

נשאלת השאלה: אם ה' הכביד את ליבו של פרעה למה הוא בעצם אשם!?

והתשובה היא: ה' רצה שפרעה יחזור בתשובה, לא בגלל המכות אלא מתוך הכרה שה' הוא הא-לוקים. לצורך זה הקב"ה יוצר איזון כדי ששיקול הדעת של פרעה יהיה אמתי וכנה. לאחר כל מכה יכול פרעה לחזור מהפחד של מכה נוספת... כדי שהמכה לא תשפיע - ה' מכביד את ליבו.

משל למה הדבר דומה: יהודי שהיה לו דין ודברים עם גוי, גילה שהשופט הוא חברו הטוב של יריבו ואף הוא גוי. מה עשה? לילה קודם המשפט הוא התדפק על דלתו של השופט ומסר לו מעטפה מלאה במזומנים... למחרת כששני הניצים עומדים במקומותיהם שואל השופט את היהודי: "האם הנך מבקש משפט צדק?" "בוודאי!" ענה היהודי בביטחון. ואז הגיע שאלה שהוא כלל לא ציפה לה... המשיך השופט להקשות: "אם כן מדוע הגעת אמש לביתי ונתת לי שוחד?!" ותוך כדי דיבור השופט מוציא מכיסו את המעטפה... היהודי היה ב"שוק" לקח לו זמן להתעשת ואז הוא ענה לשאלת השופט: "כבוד השופט והלא זה ברור! ידעתי שאתה חברו הטוב של התובע ומשראיתי שאינך פוסל את עצמך לשפוט בינינו רצייתי שיהיה איזון... על מנת שתשפוט בצורה הוגנת נתתי לך שוחד... כעת אני והשוחד שלי עומדים בקו אחד אל מול החברות שלך עם יריבי..."

כן הוא הנמשל: ה' הכביד את לב פרעה על מנת ליצור איזון בשיקול הדעת של פרעה... ואם זה עדיין לא מצליח להבין מי מנהיג את העולם, מסרב להכיר בה' ולשלח את בני ישראל בדין הוא שייענש...

"כבד לב פרעה"

ליבו של פרעה כמו כבד - ככל שצולין אותו נעשה קשה יותר...

"תנו רבנן: כליות יועצות, לב מבין, כבד כועס" (ברכות סא).

לכל איבר יש תכונה. עיקר הדם הוא בכבד (לכן צולים אותו) ובו תלויה מידת הכעס.

הלב מבין הוא - יש בו חכמת הלב - כפי שאומרת התורה בבניית המשכן: "וכל חכם לב בכך יבואו ויעשו".

וחכם יודע ששום דבר לא יצא מהרוגז "רגזן לא עלתה בידו אלא רגזנותו" (קידושין מא.) ולפיכך נמלך הלב בשכל הישר דהיינו במוח.

לא בכדי גם בגוף האדם מסודרים איברים אלה בסדר חשיבותם מהגבוה - מוח אל הנמוך - הכבד, כשהלב הוא באמצע - מרכז הגוף.

ואם כך הם סדר הדברים וזוהי שרשרת הפיקוד: מח - לב - כבד = הרי האדם הוא מלך,

אך אם להיפך חלילה שהרוגז הוא שולט אז האדם הוא אומלל הוא בעצם נשלט ע"י תאוותיו אין לו משל עצמו כלום כבד - לב - מח = כלם, וזהו מתכון בטוח לכיליון.

גם לפעול אך ורק לפי הרגש (כמו לרחם על ילד שלא יעשה חיסון כי זה כואב...) זו לא מידה "נבונה"...

אם האדם שם את הרוגז בסוף, אך פועל לפי הרגש דהיינו שרשרת הפיקוד אצלו היא לא מאורגנת כדבעי... היא נראית כך: לב - מח - כבד = אין הוא אלא למך...

ופרעה יוכיח - מה הרוויח מסירוביו לשלח את בני ישראל? מכה אחרי מכה. ביזה את עצמו והביא לאבדון לארצו ולעמו...

הרמב"ם באגרת לבנו כתב: שפרעה הוא אזהרה לכולנו - ראו מה קרה לאדם שמונחה ע"י היצר שלו... לכן אצל המן הרשע כתוב "ויאמר המן בליבו", אבל אצל חנה אמו של שמואל הנביא כתוב: "וחנה היא מדברת אל ליבה" = הלב מסור בידה, היא שולטת בו...

"אמור אל אהרן" (ח יב)

משה נותן לאחיו - אהרון הכהן לבצע את שלשת המכות הראשונות. בשני המכות הראשונות "משה לא יכול להכות את היאור", מדוע? רש"י מבאר: לפי שהגן היאור על משה כשהושלך לתוכו, לפיכך לא לקה על ידו לא בדם ולא בצפרדעים ולקה על ידי אהרון. ובשלישית הוא לא יכול כיוון שיש לזרות חול, וזהו אותו החול שעזר לו לטמון את המצרי... - משום הכרת הטוב! וכדברי רש"י: "בור ששתית ממנו אל תזרוק בו אבן!".

נשאלת השאלה: הייתכן הכרת הטוב לדומם?!

אם מדובר בבן אדם שעשה לי טובה והחזרתי רעה נו... ברור - שחיתות. ואם אינני מחזיר טובה - זה גם לא בסדר... אבל ליאור ולחול?! מה הם כועסים עלי?! וכי יש להם את האפשרות לכעוס או להיפגע?! והרי מים זרמו והתחלפו להם מזמן... והעפר עף ברוח?!...!

תירוץ של הרב דסלר: באמת אין להם את האפשרות להיפגע, השאלה היא אתה איזו מידה קנית אתה? מה רכשת בזה שהיית כפוי טובה כלפי משהו... לא כי הם 'צריכים' את

זה, אלא אתה - כדי שלא תשחית את מידותיך... לצערנו היום אנחנו רואים את כפיות הטובה אצל הילדים שלנו - הם לא מבינים שעשית להם טובה, הם מבינים שאתה חייב להם...

ולמה? כי גם אנחנו לא יודעים להודות בבית על מה שהאישה עשתה בשבילנו... כי מגיע לנו... כי גם אני עובד בשבילה...

ירדת מאוטובוס - תגיד תודה לנהג. יצאת מהקניון - תגיד תודה לשומר. אורח טוב - אומר כמה טרח בעל הבית בשבילי אורח רע - מה בסך הכל אכלתי - חתיכת עוף?! הוא מגמד את הטרחה כדי לא להיות חייב...

מה זה "אסיר תודה"? אדם שעשו לו טובה הוא כעת אסיר לזה שעשה לו - אבל יש כאלה לא רוצים להיות כבולים ומעדיפים לכפור בטובה עד שלבסוף הם כופרים בה'... לומדים מפרעה בהתחלה "אשר לא ידע את יוסף" ולבסוף "לא ידעתי את ה' וגם את ישראל לא אשלח" - "אדם שכופר בטובת חברו סוף שיכפור בטובתו של מקום"... לא פעם זה שמרגיש אסיר תודה עושה לנו רעה על מנת להשתחרר מזה...

סיפור עם החתם סופר: היה אחד שעשה הרבה צרות לחתם סופר, אז הוא אמר: "אינני זוכר שעשיתי לו כל כך הרבה טובות שהוא מצער אותי כך"... לא פעם שמלווים למישהו כסף ואין לו להחזיר הוא הופך להיות שונא על מנת להשתחרר מהכרת הטוב...

ר' ירוחם ממיר מלמד אותנו כלל חשוב: לא פעם עשינו טובה למישהו והוא רוצה להחזיר ואנחנו לא מאפשרים לו - זה לא בא מצד חיובי אלא להפך, זו מידה שלילית! - אנחנו רוצים שהוא יישאר חייב לי... אנחנו צריכים ליצור לו הזדמנות להחזיר לנו...

זה בדיוק מה שקרה עם פרעה - לא רק שלא הכיר אלא שיעבד את בניו של יוסף. הנביא ישעיה: "ידע שור קונהו וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע עמי לא התבונן" - אומר חובת הלבבות: מי שאין לו הכרת הטוב - אין לו צורת אדם...

הבעש"ט: "ואתה קדוש יושב תהילות ישראל" הקב"ה משתוקק לתפילותיהם של בני ישראל זו הכרת הטוב - אדם שלא מברך ולא מתפלל אין לו הכרת הטוב...

סיפור מליצי הממחיש זאת: אחד הולך ברחוב ונופל עליו מקרר. מישהו צועק לו עצור! וזה נוחת 5 ס"מ ממנו - לא קורה לו כלום. מגיע מלאך ואומר לו: אני המלאך ששומר עליך! - הוא מכניס לו סטירה ושואל: "אם אתה שומר עלי איפה היית כשהתחתנתי?!"...

"ויאמר ויבוא ערוב כינים בכל גבולם" (ח יג)

"אמר ויבא ערוב - כינים בכל גבולם" (תהילים, פרק ק"ה פסוק ל"א).

נשאלת השאלה: הרי כינים היו לפני ערוב מה הם עושים כאן?!

המגיד מדובנא משיב בכך שהוא מביא משל למה הדבר דומה: לעשיר שעושה שמחה ואין לו מקום לכולם. בלית בררה חילק את האירוע לשלושה ימים, עשה הזמנות וכתב כך: תושבי העיר נא להגיע ביום א'. משפחה נא להגיע ביום ב' אנשי עסקים מגיעים ביום ג'. - אין לבוא פעמיים!!!.

והנה ביום הראשון הגיעו כל בני העיר וכשמגיע אחד מהם הביתה הוא אומר לו אשתו: "ראית מה זה הכלה היא בת דודה שלי ולא ידעתי" ... למחרת הגיע שוב פעם כאשר הפעם הוא מגיע בתור משפחה... תופס אותו אחד המלצרים ואומר לו: "היי אתה היית פה אתמול" מיד הוא קרא לסדרן וזה החל לריב אתו. לשמע ההמולה, הגיע בעל הבית ושאל אותו: "תגיד בבקשה, זה נכון שהיית כאן אתמול?!" אמר לו: כן. "אם כן, מדוע באת גם היום?!" התנצל האיש ואמר: "מה אומר לאדוני, אמש התברר לי שאני גם משפחה... האמן לי, זה נודע לי רק אתמול בלילה..." אמר בעל הבית בחיך: טוב אם כבר באת, תישאר!.

כן הוא הנמשל: הכינים שומעות שכל החיות מגיעות למצרים ואומרות רגע אני גם חיה אבל כבר הייתי... ובכל זאת הגיעו. אמר הקב"ה כיוון שהגעתם תישארו...

זהו שאמר דוד המלך: "אמר ויבא ערוב - כינים בכל גבולם" (פרק ק"ה פסוק ל"א).

אצבע א-לקים הוא (ח,טו) (הרב יחיאל לוי)

למה התכוונו החרטומים באומרם "אצבע א-לקים"?

באר האבן עזרא, שכוונתם הייתה לכפר ולומר שמדובר באירוע מקרי הנובע מתנועת הכוכבים, ואין לכך כל קשר לא-לוקי ישראל. וכאן מתעוררת השאלה, איך יתכן שפרעה והחרטומים מתרצים לעצמם את המכות כתופעות טבע, וכי אין שכל בקודקודם? הרי כלל נקוט בידנו, שכשישנן עשר שאלות עם עשרה תירוצים ולעומת זאת יש תרוץ אחד העונה על כל השאלות יחד, התירוץ האחד הוא הנכון, ומדוע ואיך יכלו להתעלם מהאמת הפשוטה? אלא, שלכל אדם יש 'מערכת' במח הממונה על הסקת מסקנות הגיוניות, וישנם, לא עלינו, אנשים שמערכת זו אינה עובדת אצלם כראוי, וזאת מחמת שתי סיבות:

א. כשהאדם לא ניחן במידה מספקת של חכמה.

ב. האדם הוא חכם, אבל אחרי ששתה כמה כוסות אינו מסוגל להסיק מסקנות הגיוניות...

והדברים יתבארו בספור הבא: מעשה באדם שנכנס לבית מרזח והזמין כוסית שתייה לו, לבעל בית המרזח ולכל הנוכחים. מיד לאחר שסיים לשתות קם ויצא. מהר אחריו בעל בית המרזח: "ומה עם התשלום?" – "איזה תשלום? אין עמי כסף כלל" ... הכה בעל בית המרזח את האיש מכות נאמנות. למחרת נכנס אותו אדם בשנית אל בית המרזח ואמר: "תמזג כוס יי"ש – לי ולכל הנוכחים" "ומה אתי, למה אתה לא מזמין גם אותי?", שאל בעל בית המרזח. – "אתה?", התריס האיש, "אתה רק שותה כוס אחת, מיד אתה נהיה אלים"...

ג. ישנם אנשים שנחנו בשכל רב וגם לא שתו יין, אבל הם "שכורים ולא מיין", הם שכורים מתאוה או מגאוה וזה מה שגורם להם לטעות. פרעה והחרטומים היו שכורים מגאוה, וגאוה זו גרמה להם לחפש תירוצים שונים ומשונים למכות, והעיקר לא להגיע למסקנה האמתית שה' הוא הא-לקים. כלומר, כאשר מערכת הסקת המסקנות נפגמת, עלולים להגיע למצבים כאלו. ומה גורם לכך? שכרות. אך יש שכורים ולא מיין, אלא מתאוות, מכבוד, מגאוה, המכנים "נגיעות אישיות", הם הגורמים לשיבוש מערכת הסקת המסקנות במוחו של האדם... וזאת הייתה גם הבעיה של החרטומים!

והפליתי ביום ההוא את ארץ גושן אשר עמי עומד עליה לבלתי היות שם ערב (ח,יח)
(אהרון כהן)

הנה בטעם הדבר שנייחדה ההפלאה בין ישראל למצרים במכת ערוב יותר מהמכות הקודמות, ביאר המהרי"ל דיסקין על התורה, דזאת משום שמכות צפרדע וכינים היו ע"י בריות מיוחדות שנבראו לצורך המכה, ולכן לא היה ניכר כ"כ ההפלאה במה שהייתה המכה במצרים ולא בישראל, אבל במכת ערוב לא היה בריאה חדשה של ערוב, אלא כל החיות מכל העולם נקבצו למצרים והיכו בהם, ונמצא שניכר היה ההפלאה במה שלא נכנסו החיות לארץ גושן, אלא עברו סביבה כדי להיכנס לארץ מצרים.

וכך מבואר במדרש הגדול, אמר לו הקב"ה למשה צא השדה וקרא לחיות רעות, ואמור להם מיום שבראתי אתכם התקנתי אתכם ליום זה, מחר עשו אחווה זה עם זה ובואו כולכם בערבוביה ושחתו את ארץ מצרים.

ומבואר שלא הייתה בריאה חדשה של חיות טורפות, אלא שקרא משה לכל החיות שבעולם שיבואו לארץ מצרים, וכך הוא הלשון בשפתי כהן, הנני משליח את הערוב, הייתה מכת ערוב ע"י הקב"ה, לפי שהחיות רעות יש להם גבול ששם דירתם, ואין להם רשות לצאת חוץ לתחום, אלא במאמרו של הקב"ה. ומבואר גם בדבריו שבאו החיות הרעות שבכל העולם. אלא דצ"ע מדברי רש"י (ח, כז) שכתב, 'ויסר הערוב, ולא כתיב ביה מתו כמו שמתו הצפרדעים, שאם מתו יהיה להם הנאה בעורותיהם', וצ"ע דמה"ת שימותו כמו הצפרדעים, הרי הצפרדעים שהינם בריאה חדשה לצורך המכה, א"כ כיון שנגמרה המכה אין להם קיום ועליהם למות, אבל הערוב שהינם חיות קיימות שבאו מהעולם כולו, א"כ כיון שנגמרה המכה עליהם לחזור למקומם, ולמה להמיתם.

ושמתי פדת (ח,יט) (עלינו לשבח)

בימי ילדותי הזדמנתי פעם לבית הכנסת 'מושב זקנים' ברחוב אלנבי בתל אביב. על הבימה עמד יהודי חשוב שסיפר לנוכחים מעשה שהיה עם אחד מפליטי השואה, שאיבד במשרפות את אשתו וילדיו וכל משפחתו, והיה בדיכאון מוחלט. לפתע, כך סיפר, התעורר היהודי מעלפונו הנפשי, ונזכר בגמרא (ברכות ח) האומרת: "אמר הקדוש ברוך הוא כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור, מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם". כשעלו דברי הגמרא על פיו, החל היהודי לכרכר מרוב שמחה,

באומרו שעכשיו הוא הפך מאדם הזקוק לעידוד, לאדם שבכוחו לעודד. ואת מי? את הקב"ה! שהרי גם הוא בצרה, שהרי הוא-עצמו, ריבון העולמים, אומר 'כאילו פדאני לי ולבני'. עמו אנוכי בצרה. ואיך מעודדים את הקב"ה, המשיך היהודי לשאול. והשיב: הרי הגמרא עצמה אומרת, שהדבר תלוי בשלושה דברים: תורה, גמילות חסדים ותפילה בציבור, שנאמר (על תפילה בציבור): "כי ברבים היו עמדי". רואים מכאן את המעלה העצומה שיש לכוח של ציבור ולתפילה בציבור.

אחד ההסברים לכך הוא שכאשר מדובר בציבור, הזכויות המצטברות הן הרבה יותר גדולות, שכן כל אחד בא לבית הכנסת עם הזכויות שצבר באותו בוקר. האחד בא אחרי לימוד של הדף היומי, השני מגיע לאחר פעולה חשובה של חסד שעשה עם רעייתו, השלישי האיר זה עתה את פניו לשכנו וקיים בכך מצווה גדולה, הרביעי לקח את בנו לחיידר והשפיע עליו שפע של אהבת תורה ויראת שמים, וכיוצא בזה, והזכויות הללו משפיעות על כל המתפללים גם יחד. מה שאין כן, כאשר יהודי נעמד להתפלל לבדו

וְשִׁמְתִי פֶדֶת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ (ח, יט) ['להאיר']

גר צדק מפורסם היה בצ'כוסלובקיה. הוא היה אדם אמיד מאד, שהתגייר בתקופה שאחרי מלחמת העולם הראשונה. כשכבשו הגרמנים ימ"ש את צ'כוסלובקיה, באו אליו הוריו ובני משפחתו ואמרו לו שיכולים הם להצילו י"ע שיאמרו שכל גיורו היה משיגעון, ושיחזור בו מגיורו וכך יינצל. הוא אמר להם שאינו מסכים לכך בשום אופן, וחפץ הוא להיות יחד עם אחיו היהודים – גורלם גורלו. כשעמד הגר במעמד הנורא 'ה – סלקציה', והיהודים החלו להישלח ימינה ושמאלה, ימינה – לחיים ושמאלה – למוות, נשלח ימינה בפרוטקציה שדאגו לה בני משפחתו, אך לפתע ראוהו עוזב את צד הימין וצועד בגאווה לצד שמאל". גורלי – "זעק" – הוא כגורל אחי היהודים!!!". כשהובילו אותו לתאי הגזים יצא בריקוד סוער: "ברוך א-לוקינו שבראנו לכבודו והבדילנו מן התועים...". שאלו פעם גר זה, מה הביא אותו להתקרב לדת ישראל, הרי ישב ברומו של עולם, לא חסר היה לו מאומה, לו היו רכוש וכבוד לרוב, ומה מצא בעם הנרדף והאומלל הזה? ענה ואמר, שפעם עבר ליד בית כנסת במוצאי יוה"כ וראה שם את מכריו היהודים, ביניהם אנשים קשי יום, אשר פת לחמם אינה מצויה. הוא ראה את כולם יוצאים בפנים מאירות וזורחות, פניהם כפני מלאכים ממש. אמר לעצמו: "אם ביהדות יש כח כזה, שיום אחד בשנה מסוגל להביא אותם לטוהר כזה – אני רוצה להיות שייך לעם הזה!"

וְשִׁמְתִי פֶדֶת בֵּין עַמִּי וּבֵין עַמֶּךָ לְמַחַר יִהְיֶה הָאוֹת הַזֶּה (ח, יט)

אומר ה'חמרא טבא': מה ההבדל בין יהודי מאמין לגוי כופר? התשובה בפסוק זה: 'למחר יהיה' הכופר דואג תמיד דאגת 'מחר יהיה' מה יהיה בכלכלה? מה יהיה בפוליטיקה? מה יהיה בבריאות? ואילו היהודי המאמין חי בשלווה בלי לדאוג דאגת מחר. וזה שנאמר 'ושמתי פדות' פדות פירושו הבדל 'בין עמי' המאמינים ובין 'עמך' הכופרים. ומהו ההבדל? 'למחר יהיה האות הזה' מי דואג דאגת 'מחר' ומי לא.

"...וימת כל מקנה מצרים וממקנה בני ישראל לא מת אחד, וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד.. (ט, ו-ז)"

פרעה היה אדם חושב, אינטלקטואל. דם, צפרדע, כינים, ערוב, דבר, באים כמו שעון, נוחתים על המצרים ופוסחים על בני ישראל: "וימת כל מקנה מצרים, וממקנה בני ישראל לא מת אחד. "וישלח פרעה", מינה ועדת חקירה, "והנה לא מת ממקנה בני ישראל עד אחד", אפי' לא אחד, לא ממחלה או מזקנה אף הגוססים מותם הושעה. "ויכבד לב פרעה, ולא שילח את העם". הוועדה פרסמה את מסקנותיה ומאומה.

רגע, אבל פרעה שלח לבדוק, אז איך לא התייחס לממצאים? התשובה, הכופרים אינם מנסים אלא לנגח. אבל אם יפסידו יתעלמו בלי כל בושה. הסביר האלשיך הק' "כי ידבר פרעה אליכם לאמר תנו לנו מופת". מהו לאמר? אלא, דעו לכם שאינו רוצה במופת אלא כדי "לאמר", כדי לנגח. גם אם תראו לו עשרה מופתים יתעלם, ויעצום עין ולב.

כמה שזה מוכר וקרוב....

וישלח פרעה והנה לא מת ממקנה ישראל עד אחד (ט, ז) (ישראל גולד)

להתבונן, מדוע דווקא במכת הדבר שלח פרעה לבדוק אצל בני ישראל אם מתו ממקנם, והרי המכות כולן פסחו על ישראל ושם לא מצינו ששלח לבדוק זאת, ובמכת ערוב אף נאמר במפורש יפלה בין ישראל למצרים, ומ"מ לא שלח פרעה לראות אם אכן התקיימה הפלאה זו, ומדוע דווקא במכת הדבר עשה כן.

ויש ליישב, דהנה יש לדייק דבמכת דבר נאמר "ולא ימות מכל לבני ישראל דבר", ומדקדק "כל" ר"ל דלא ימות ממקנה ישראל אף שלא מפני מכת הדבר, ואף אם הייתה להם בהמה שנטתה למות, עשה ה' שלא תמות כל זמן שהיה למצרים מכת הדבר. ונמצא שפרעה ראה במכה זו הצלה מיוחדת שנעשתה לישראל, שכן עד עתה ביתר המכות ראה שהקב"ה מכה רק את המצרים ולא את היהודים, אבל במכת הדבר הבחין דמחד תהיה מכה על מקנה מצרים, ומצד שני תהיה הצלה למקנה ישראל שלא ימותו אף מיתה טבעית, וזהו ששלח לבדוק האם כך הוא הדבר, וראה שבאמת לא מת ממקנה ישראל עד אחד, אפי' מסיבות אחרות, ואעפ"כ הכביד את לבו.

ועוד י"ל, דהנה במכת ערוב כתיב דבארץ גושן ששם היו בני ישראל לא היה ערוב, וכן במכת ברד כתיב דלא הייתה בארץ גושן, אבל במכת דבר לא הוזכרה ארץ גושן, אלא נאמר בסתם "והפלה ה' בין מקנה ישראל ובין מקנה מצרים וכו'", וצ"ב טעם הדבר. יואשר נראה דהנה במכת בכורות (פי"א פסוק ז) מצינו, שמשה אמר לפרעה שהקב"ה יפלה בין מצרים ובין ישראל, וברש"י (יב, יג) חידש שאף בכורי ישראל ששהו באותה עת בבתי המצרים, אפילו הכי לא מתו, עי"ש. נמצא דההצלה לישראל לא הייתה רק בארץ גושן, אלא בכל מקום שבו היו היהודים בעת המכה.

ומעתה י"ל, דגם במכת דבר היה כן, שהיו בהמות ממקנה ישראל ששהו באזורי המצרים במקום שהייתה מכת הדבר, ואף המצרים הכניסו בהמות ישראל לרשותם, כדי לראות אם ינצלו, שהרי אלו שהיו בארץ גושן אין מהם ראייה שלא הוכו, דהתם לא הגיעה המכה, אבל במצרים שהייתה המכה, שם מוכחת ההפלאה בין מצרים לישראל, ואפיה"כ לא מת אף אחד ממקנה ישראל, ולכך לא הוזכרה ארץ גושן. וזהו ששלח פרעה לראות אם המכה שנגזרה על כל מקנה מצרים פסח על מקנה ישראל כולו אף אלו שהיו בתוככי מצרים, ובכך ודאי נראה בחוש ההפלאה שהפלה ה' בין ישראל ובין מצרים.

קחו לכם מלא חופניכם (ט ח) (אהרון דויטש)

שניכם מלאו את שתי ידיכם. אמנם אין זה אלא קומץ מבוטל לעומת הכמות הדרושה כדי להתפשט על כל ארץ מצרים, כפי שעתיד היה לקרות. ללמדנו, כי לעולם יעשה האדם ככל שתשיג יד אנוש, בשלמות וביסודיות, אף אם יראה לו, כי אין בו די הגיע אל התכלית הרצויה.

"כי בפעם הזאת אני שולח את כל מגפותי אל לבך" (ט, יד) (הגאון מוילנא)

יש להבין מדוע נחשבת מכת ברד ל"כל מגפותי"? רבותי! הגאון מוילנא אומר כאן וורט, ממש "מתיקות התורה": לקב"ה ישנם שלושה לגיונות שבאמצעותם הוא נפרע מן הרשעים: מים, אש, ורוח. מאנשי דור המבול הוא נפרע באמצעות המים, הביא עליהם את מי המבול. מאנשי סדום נפרע באמצעות האש - "וה' המטיר על סדם ועל עמורה גפרית ואש". מאנשי דור הפלגה הוא נפרע באמצעות הרוח - "להפיצם על פני כל הארץ". והנה כלפי המצרים השתמש הקב"ה בכל שלושת הלגיונות: במכות דם וצפרדע - במים. שתיהן החלו כשאהרן נטה את ידו על מימי מצרים. במכת ארבה - ברוח שנשאה את הארבה. במכת שחין - באש, "פיח הכבשן". במכת ברד, אומר הגאון, אי אי אי כזאת מתיקות התורה, שמשו שלושת הלגיונות יחד: הברד עצמו היה מים, אש הייתה מתלקחת בתוך הברד, וכמו כן הייתה רוח - "וה' נתן קלת", קולות ברוח. ומכיוון שבמכה זו שמשו, כאמור, כל הלגיונות - לפיכך היא נקראת "כל מגפתי".

ואשר לא שם ליבו אל דבר ה' (ט, כא). (דברים טובים - פרשת וארא)

רבי יצחק ירוחם בורודיאנסקי, ראש ישיבת "קול תורה", נוהג לנסוע לחתונת תלמידיו מהישיבה במונית, על מנת לשמור את עינו מראיות אסורות. באחד הימים כשעלה למונית ביקש הנהג לשמוע "דבר תורה", לאחר שסיים הרב להשמיע לו חידוש, אמר לנהג: עכשיו תורך. הנהג חשב וחשב וסיפר: בזמן שירותי בצבא שמענו יום אחד צרחות אימים, נחש ארסי נכרך לאחד החיילים על רגלו. בלית ברירה הביאו צלף שיירה בזהירות - עד כמה שאפשר - בנחש והחייל יינצל. לפני שהצלף יורה, הציע חייל דתי: "תגיד שמע ישראל והנחש ילך". היגיון לא היה כאן, אבל מה יש להפסיד? אמר החייל 'שמע ישראל' והנחש ירד. שאל הרב את הנהג: ומה אירע בסוף עם החייל? והנהג משיב: "הוא חזר בתשובה".

"ואתה?", שואל הרב, "לא ראית את יד ה'?" "אכן" – עונה הנהג – "אבל לי לא היה נחש על הרגל..."

"ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד" (ט כד)

בספר "וקראת לשבת עונג" מובא מדרש: כי במכת ברד התרחש נס בתוך נס! – הברד לא כיבה את האש והאש לא המיסה את הברד, אלא, היו הולכים שניהם יחד ומכים את המצרים.

המשיל ר' אחא משל: מלך אחד היו לו שני גודי חיילים אמיצים מאד, כל אחד מהגודים השתדל יותר במלחמה, כדי למצוא חן בעיני המלך. התחרות הזו הביאה לכך שרבו ביניהם ונעשו שונאים זה את זה. לימים עמדה לפרוץ מלחמה חזקה מאד באותה ארץ. כינס המלך את שני מפקדי הגודים ואמר להם: אני רואה ששניכם אמיצים, גיבורים ונאמנים למלך. בכל פעם הייתי שולח רק גוד אחד למלחמה, אולם הפעם, מלחמה גדולה עומדת לפרוץ, וצריך אני לעזרת שני הגודים, אולם מה אעשה ששונאים אתם זה את זה? עשו שלום ביניכם וצאו יחדיו למלחמה, וכך ננצח!!!

כך גם הוא הנמשל: במכת הברד, אש וברד אינם יכולים לחיות בשלום ביניהם, כי טבע האש להמיס את הברד, וטבע הברד לכבות את האש, אולם כאן עשה הקב"ה שלום ביניהם והיכו יחד במצרים...

ויאמר אליו משה כצאתי את העיר אפרוש את כפי אל ה' (ט כט) (תורת הפרשה, שמות)

מסופר על הצדיק רבי יעקב יוסף שעוד בימי ינקותו כשהיה כבן חמש שנים, הכירו בו כי עתיד הוא להיות למדן חריף, ופעם אחת כשישב לפני המלמד שלו עם חבר ילדים בני גילו וחזרו על פרשת השבוע פרשת וארא, הגיעו אל הפסוק "כצאתי את העיר אפרוש את כפי", קראו התינוקות לפני רבם, את דברי רש"י שם שכתב: "אבל בתוך העיר לא התפלל, לפי שהייתה מלאה גילולים".

והנה פנה הילד יעקב יוסף אל מלמדו בשאלה: הלא גם במכת צפרדעים נאמר: "ויצא משה ואהרן מעם פרעה ויצעק אל ה' על דבר הצפרדעים". גם במכת ערוב כתוב: "ויאמר משה הנה אנכי יוצא מעמך והעתרתי אל ה' וסר הערוב מפרעה", ולא נאמר שם שיצא מן העיר, ולמה דווקא במכת ברד חשב משה מפני גילולי מצרים ולא יכול היה להתפלל בתוך העיר?

מלמד התינוקות שידע רק פשוטו של מקרא, הרהר, חשב, קמטים נראו במצחו ולא ידע מה להשיב על קושיה זו, אבל כדי לכסות אל אי ידיעתו פנה אל הילד ואמר לו מתוך חיבה: יוסלה, אולי אתה בעצמך לתרץ את קושייתך?

כן רבי – ענה יוסלה הפעוט – הלא לפני כמה שבועות למדנו פרשת ויגש, ושם כתוב: "כי תועבת מצרים כל רועה צאן", ופירש רש"י שם, שהצאן היו להם למצרים לאלוהות.

ומכיוון שהצאן, אליליהם של מצרים נמצאות תמיד בשדה, לכן יכול היה משה להתפלל בתוך העיר, אבל במכת ברד הלא נאמר: "הירא את דבר ה' הניס את עבדיו ואת מקנהו אל הבתים", ונמצאו אפוא הצאן גילולי מצרים בתוך העיר, לכן אמר משה: "כצאתי את העיר אפרוש את כפי", אבל בתוך העיר לא התפלל לפי שהייתה מלאה גלולים....

מות וחיים ביד הלשון (הרב יוסף זילברפרב)

"מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב? נצור לשונך מרע ושפתיך מדבר מרמה!".

לכל דבר, לכל חפץ ולכל פריט בעולם הזה, ניתן להתייחס בשני אופנים. אופן אחד הוא לבדוק "מה ניתן לעשות בחפץ?". אופן שני הוא לברר "מה צריך לעשות עם החפץ?". בדיקה עיונית תוביל למסקנה, שהגישה הראשונה היא שטחית וילדותית. למשל: כאשר ילד רואה מצלמה ובודק מה ניתן לעשות אתה, יתכן ומסקנתו תהיה שניתן להשתמש בה כפטיש ולקבוע מסמרים בקיר בעזרתה. ברור שהמצלמה תתקלקל על ידי כך. מאידך, גישה מבוגרת ואחראית דורשת בירור מדוקדק של תפקידם ומטרתם של חפצים, והתאמת השימוש בהם אל אותה התכלית. רק כך יביא החפץ תועלת מכסימלית ולא יתקלקל במהרה. ולכן לפני השימוש במוצר מעיין האדם בעלון הוראות של היצרן ולומד אותו, ואז מפיק מהמוצר את התועלת שלשמו נועד.

אם כלפי חפצים אמורים הדברים, הרי שלגבי גוף האדם נכונים הדברים יותר. גישה ילדותית גורסת שיש לברר מה התועלתיות שניתן להפיק מגוף האדם כדי לנצלו עד תום. יש ההורסים אותו לחלוטין על ידי שימוש באמצעים משונים כסמים או מחלות אחרות הבאות לאדם הקשורות ישירות במילוי תאוות גופניות ללא מעצרים. כדי שידע האדם כיצד עליו להשתמש בגופו כהלכה, עליו לעיין ב"עלון הוראות יצרן" שהיא התורה – "כי חיים הם למוצאיהם ולכל בשרו מרפא!".

כל הנ"ל הוא נכון באופן כללי, אבל ביחס לכוח הדיבור שבו ניחן האדם, הדברים נכונים ביותר, שכן בזה נבדל הוא מכל בעלי החיים כנאמר: "ויפח באפיו נשמת חיים ויהי האדם לנפש חיה", ומבאר בתרגום אונקלוס: "לרוח ממללא (לנשמה מדברת)". ולכן דרושה זהירות מיוחדת בשימוש שהאדם עושה בכח הדיבור.

בסוף פרשת "שמות", יש לנו דוגמא מאלפת עד כמה מוטל על האדם להיזהר לא רק בדיבורים שמוציא מפיו, אלא גם באופן הבעתם וסגנונם.

לאחר שמשה ואהרן יוצאים מפרעה ונענים בשלילה לשלח את ישראל ממצרים, פונה משה לבורא עולם "למה הרעותה לעם הזה למה זה שלחתי ... והצל לא הצלת את עמך". ומובא במדרש: "אמר לו הקדוש ברוך הוא, חבל על דאבדין ולא משתכחין!, הרי כמה פעמים נגליתי לאברהם יצחק ויעקב, ולא הרהרו על מידותי, אמרתי לאברהם "קום והתהלך בארץ ... כי לך אתננה", וכשבקש מקום לקבור את שרה אשתו לא מצא עד שקנה

מקום בארבע מאות שקל כסף, ולא הרהר על מידותי. אמרתי ליצחק "גור בארץ הזאת ואהיה עמך", בקשו עבדיו מים לשתות ולא מצאו, ולא הרהר אחר מידותי. אמרתי ליעקב "הארץ אשר אתה שוכב עליה לך אתננה", ביקש מקום לנטוע אהלו ולא מצא עד שקנה במאה קשיטה, ולא הרהר אחר מידותי, ואתה – משה אמרת לי בתחילה "מה שמך", ועכשיו אתה אומר לי "למה הרעותה", "והצל לא הצלת את עמך"?!.

לכאורה ההבדל בין האבות שלא הרהרו לבין משה הוא הבדל רב שהרי הם לא הרהרו בצרכים הקשורים לענייניהם הפרטיים, ואילו משה התאונן על צרת הכלל וזו היא חובתו של מנהיג ואם כן על מה נתבע?!

מבאר הגאון הרב ניימן זצ"ל בספרו "דרכי מוסר" ואומר שהטענה על משה לא הייתה על עצם הצעקה על צרת העם, אלא על הביטוי "למה הרעותה לעם הזה"? כלומר, מהמילים בהם השתמש משה השתמע כביכול הרהור אחר מידותיו של ה'. לו היה משה אומר את אותם הדברים במילים אחרות, יתכן והיה נזקף הדבר לזכותו. גם כאשר צריך האדם לומר דבר מה, עליו לברור היטב באילו מילים ראוי ונכון להשתמש.

עלינו להתחזק במיוחד בשמירת הפה – לפחות מדברים אסורים כלשון הרע וניבול פה, ובמקום זה להרבות בתפילה ובדברי תורה כמאמר חז"ל על הפסוק: "האמנם אלם צדק תדברון, מישרים תשפטו בני אדם", מה אומנותו של אדם בעולם זה? – ישים עצמו כאלם! יכול אף לדברי תורה?! – תלמוד לומר: צדק – תדברון!".

וכדברי התנא: "כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה ... וכל המרבה דברים מביא חטא".

יקיר ממלל (גד שכטמן)

"תביא לי עוד חמישים", חזר יהושע תוך שעה ורבע למנהל המכירות. המנהל השתומם אך לא אמר מילה, באמת לא הבין כיצד הצליח יהושע המגמגם למכור עשרים ספרי תנ"ך בתוך זמן כה קצר. לאחר שעתיים חזר יהושע וביקש כמות נוספת והפעם של מאה ספרים, ובסוף היום אתם מנחשים לבד שהוא העמיס מאתיים ספרי תנ"ך להתחיל למכור אותם למחרת.

המנהל קרא לו לצד ובעדינות אמר: "תראה יהושע, אתה סוכן מכירות מוצלח. לא נראה לי שהיה מישהו כמותך בשורותינו, אבל מכיוון שאתה מגמגם כבד ולא האמנתי שתצליח, אני רק רוצה לדעת שאתה מוכר את הסחורה באופן חוקי והגון".

"בוודאי אדוני", השיב יהושע בחיוך, "אני בסך הכל מודיע לבעלי הבית שאם לא יסכימו לקנות מידי את התנ"ך, על מנת שישתכנעו לקנות - אקרא באוזניהם את כולו"...

התורה הקדושה מספרת לנו שמשנה רבינו – הגואל הראשון של העם היהודי וזה שקיבל עבורו את תורת ה' – היה מגמגם וכך הוא אומר על עצמו "ואיך ישמעני פרעה ואני ערל שפתים". הסיבה להיותו מגמגם הייתה בעת שפרעה השתעשע עם "נכדו" משה, ותוך כדי משחק הוריד משה את כתרו של פרעה וחבש אותו לראשו. החרטומים יעצו לפרעה להרוג את משה, משום שגניבת הכתר מלמדת שכשמשנה יגדל הוא ימרוד בו. דעותיהם של המתנגדים להריגת משה היו הגיוניות יותר, הוא תינוק ואינו מבין מאומה. החליטו להעמידו במבחן ולראות מה יעשה: שתי קערות הונחו לפני משה התינוק, האחת הכילה זהב ויהלומים והשנייה הכילה גחלים לוחשות. בא מלאך משמים, הסיט את ידו של משה לגחלים וכך ניצל.

מדוע התורה טורחת לספר לנו דבר זה?

רבינו ניסים בדרשותיו על התורה, מבאר שזה כדי שלא יטענו אנשים במהלך השנים שהסיבה שהסכימו בני ישראל לקבל תורה ממשה, היא מכיוון שהוא היה רטוריקן בעל כושר דיבור שאין שני לו. משום כך הדגישה התורה שמשה רבינו היה גם כבד פה וגם כבד לשון, כך שלא מחמת נאומיו שמעו אליו בני ישראל, אלא רק מפני שהייתה זו אמת לאמיתה.

מעניין לציין אונקלוס, מתרגם התורה, תרגם את המילים "ערל שפתים" - "יקיר ממלל", לאמור: כבד דיבור. צדיקים הסבירו שאונקלוס רצה לציין בפירושו משמעות נוספת: שהדיבור יהיה יקר לאדם.

בימי נדודיו של רבי ישראל מאיר הכהן מראדין – ה"חפץ חיים" בעיירות, היה מוכר את ספריו שחיבר בענייני שמירת הלשון, וכן היה מוכיח את עם ישראל לשוב בתשובה מהנהגות לא טובות שהשתרשו בהם.

באחד הימים ישב רבי ישראל מאיר עם רב נוסף במסעדה יהודית וסעדו את ליבם. משניגשה בעלת הבית לשאול האם האוכל בסדר, ענה החפץ חיים שהכל מצוין. הרב שסעד עמו אמר "היה טוב אם היה מעט יותר מלח בתבשיל". כשהלכה בעלת הבית החוויר החפץ חיים והוכיח את הרב בעדינות: "מה עשית? כעת תלך האישה למבשלת - שהיא מן הסתם אלמנה - ותגער בה קשות על שלא שמה מספיק מלח לרבנים הנכבדים. אולי", הדגיש החפץ חיים, "היא אפילו תפטר אותה". הרב שישב לידו גיחך ואמר לו: "כבודו מגזים. בסך הכל אמרתי שחסר מלח".

נטלו החפץ חיים בשקט למטבח המסעדה ושם נוכח הרב לראות ש"נבואתו" של החפץ חיים כמעט התגשמה במלואה, העובדת שהייתה אלמנה, עמדה על סף פיטורים ובעלת הבית לא הפסיקה מלגעור בה. מיד נכנס הרב למטבח וביקש בכל לשון של בקשה מהמסעדנית שלא תפטר את הטבחית, "קורה", אמר הרב, "ששוכחים לשים מלח. אבל האוכל עדיין נהדר".

אחד הדברים שאנו מצטערים עליהם יותר מאשר על דברים אחרים במהלך חיינו, הוא נושא הדיבור המיותר. מילה שאמרנו לא במקום, משפט פזיז שלא חשבנו עליו די הצורך, כבר לימדנו שלמה המלך באמרתו המפורסמת: "החיים והמוות ביד הלשון".

ייתכן שרצתה התורה ללמדנו בכך שסיפרה לנו את היותו של משה רבינו כבד פה וכבד לשון, מסר חשוב: המגמגם, אינו מוציא משפטים בקלות מפיו, לכן הוא חושב פעמים מספר מה הדרך הטובה ביותר לבטא את רצונו בקלות. כדאי לנו להתאמן על כך שהדיבור היוצא מפינו יהיה "יקר" לנו, כי אחרי שהוא יוצא מהפה כבר קשה מאוד להחזירו.

הירא את דבר ה' מעבדי פרעה הניס... ואשר לא שם לבו אל דבר ה' ויעזב... (ט, כ-כא) (אשר לורבר)

התורה מכנה את המצרים בתואר "הירא את דבר ה'". אם נתבונן ביראתם של המצרים נראה כי היא טבעית והגיונית לאחר כמה מכות שקיבלו מהקב"ה ואחר שראו שאזהרותיו של משה כלפי העלול לקרות אותם אכן מתגשמות, הבינו שכדאי להיזהר מפני מכת הברד. שש המכות הראשונות הוכיחו להם שהדברים אינם מתרחשים מאליהם, אלא יש יד מכוונת וכאשר מגיעה מכת ברד הם חוששים לחייהם ונמלטים.

בספר "דעת תורה" להגאון ירוחם לייבוביץ ממיר זצ"ל, מבואר אודות מידת יראתם של המצרים אשר ראו ולקחו מוסר, לפי שראו את יד ה' וההשגחה העליונה במתרחש איתם, הם יודעים שמכה נוספת אמורה להגיע אליהם ולכן הם יראים וחוששים. ואת מי הם יראים? את ה'. אנחנו מה נענה, אנו רואים צרה רודפת צרה ואין אנו מקשרים מה קורה אתנו, אלא מתייחסים לכל אירוע בתור "מקרה".

וכבר עמד והתפלא רבי ישראל סלנט על עניין יראת השמים שבאדם, ותמה במשלו הידוע, שאם ימצא אדם כוס של מים, ורבים מן האנשים יאמרו לו שהמים זכים ובריאים ואיש אחד יתרה בו ויזהירו שבכוס המים יש סם מוות, תיכף יחדל האדם מלגעת בכוס, למרות שרבים מן האנשים אומרים היפך הדברים. ואף אם יבטיחו לו שהם שתו מן המים, בכל זאת החשש יקנן בו, ולמה לו להיכנס לסכנת ספק חיים ספק מיתה.

מסיק מכך ר' ישראל מסלנט: איך האדם הולך בעולמו בריא ובטוח, אינו חושש, אינו ירא ואינו דואג על אחריתו. והרי ישנם אנשים המתרים בו ואומרים לו כי לעתיד ענוש ייענש ורע ומר יהיה לו על עוברו פי ה'. ואפילו אם הדברים אינם ברורים לו במאה אחוז, אפילו בחמישים אחוז, ואפילו בעשרה אחוזים, ואומרים לו שרע ומר תהיה אחריתו ומוכיחים אותו, אינם סתם אנשים, כי אם צדיקים ויראי ה' מ"מ הוא נותר בשלו ועובר על עבירות חמורות, ואינו מרגיש שהוא שותה מסם המוות.

המצרים חששו לחייהם בעולם הזה, הזהירו אותם מפני העלול לקרות. ומיד אחזתם חיל ורעדה. והכתוב מזכירם במילים "הירא את דבר ה'" דבר המורה על יראת שמים שהייתם בהם. יראת שמים צריכה לבוא מתוך התבוננות במתרחש סביב. לצערנו, רבים מן האנשים "מסתכלים אך לא רואים".

מעשה מופלא מובא בספר "מאורות הדף היומי", הממחיש לנו עד כמה אנו צריכים לראות כל "מקרה" כתרחיש משמים. לעיתים אנו מצליחים לראות את "סוף הסיפור" ולהבין את יד ה' בדבר.

מעשה זה אירע ברבי בצלאל, שהוא אחד משומעי ה"שיעור דף היומי" בלונדון. בבית הכנסת שבו מתפלל רבי בצלאל, אחד הכללים החשובים הוא הסדר והניקיון. בזמן שהיו האנשים שוהים בבית הכנסת לתפילה, לימוד וכדומה, היה נכנס מדי פעם פועל גוי. האחראי על ניקיון בית הכנסת, כדי לפנות כוסות חד פעמיות ששתו מהן לומדי השיעור ופסולת אחרת שהצטברה.

ויהי היום, ישב לו רבי בצלאל בשיעור היומי שמתקיים אחר תפילת שחרית והאזין בקשב רב לדברי מגיד השיעור. באמצע השיעור נאלץ לצאת לרגע קט. קם רבי בצלאל ממקומו, עבר לאגף צדדי בבית הכנסת, חלץ את התפילין, כשהוא חושב לחזור ולהניחן ולהצטרף בחזרה לשומעי השיעור. אך כשחזר חשכו עיניו. התפילין לא היו במקומן! פנה רבי בצלאל כה וכה, הביט לכל הצדדים והתעניין אצל יושבי בית המדרש שמא ראה מי מהם את התפילין. כל הנמצאים ניסו לסייע לרבי בצלאל. האחד בעצה, האחר בחיפושים קדחתניים. אולם התפילין נעלמו כאילו בלעתם האדמה. לפתע קרא אחד המתפללים ואמר: "כנראה ממלא המקום של פועל הניקיון 'סחב' את התפילין!". פנו המתפללים אל הפועל ושאלוהו: "אולי ראית את התפילין?" הפועל, שעל פניו ארשת תמימה, שאל: "מה אמרת? תפין? מה זה תפין?" רבי בצלאל לא יכול היה להתאפק: "תפילין, תפילין, איפה התפילין?" והפועל בשלו: "מה זה תפילין?" הזדרזו המתפללים ותיארו לו בשפה פשוטה: "אלו ריבועים שחורים שמחוברות להם רצועות." סוף סוף קלט הפועל במה מדובר והסביר בפנים שלוות: "ראיתי על השולחן קופסאות חד פעמיות והשלכתים לאשפה כמתחייב מתפקידי".

שמע רבי בצלאל את דבריו ונשמתו כמעט פרחה. רץ במהירות אל מחוץ לבניין לביתן האשפה. והנה שור ושרר אל מול עיניו המשתאות ראה את משאית הזבל מתרחקת. נשא רבי בצלאל את רגליו ואץ אחריה. כשבליבו מחשבה: שכאשר תעצור המשאית בפעם הבאה כדי לפנות אשפה אולי יצליח להציל את התפילין. לשמחתו נוכח שהמשאית נעצרת. מיד הגביר את מהירות ריצתו. ובין התנשמויות התכופות צעק לעבר העובדים במלוא גרונו שיעצרו, אך כאילו "להכעיס" עובדי התברואה הספיקו להשלים את ריקון האשפה ונסעו מהמקום אל אתר הפסולת העירוני.

נחפז רבי בצלאל אל בית הכנסת. לקח את רכבו ונסע במהירות למזבלה העירונית. כשבליבו תקווה להספיק לעצור את המשאית האשפה לפני שתרוקן את הפסולת באתר. אבל דבר לא הועיל לו, והוא הגיע אל המקום לאחר מעשה. בפתח האתר ישב שומר אנגלי טיפוס. גוי מגושם. פנה אליו רבי בצלאל וביקש שירשה לו להיכנס כדי לחפש את התפילין. כרבע שעה ארך לו רק להסביר מה הן תפילין כשהוא נעזר בידיו וברגליו. כשסיים את דברי ההסבר ענה לו הגוי: "אני מצטער מאוד הכניסה לנהגי משאיות בלבד!" ניסה רבי בצלאל את השיטה הידועה ומששמע הגוי את רשרוש השטר, נפתח ליבו לרבי בצלאל: "הכניסה לזרים אסורה. אך אני בעצמי אלך לחפש את החפצים שלך". שאל הגוי את רבי בצלאל מאיזה אזור פינו את הפסולת המדוברת ופנה ללכת לכיוון שבו משליכים את האשפה.

בחסדי שמים, לאחר זמן רב, חזר מדושן עונג ומחויך כשבידיו זוג התפילין. רבי בצלאל התרפק בערגה על תפילין, נשקן ופנה ללכת. אבל הגוי לא הניח לו. הוא החזיק בידו את שטר הכסף שקיבל מרבי בצלאל, ובפיו בקשה ביותר: "אינני מעוניין בכסף, אך אבקש ממך דבר אחד בתמורה". כרה רבי בצלאל את אוזניו כאפרכסת. והגוי ממשיך: "אספר לך עניין אישי. אשתי יהודייה, ואביה נפטר לפני כשנה. לפני כחודש התחיל חמי להטריד את אשתי בחלומה, באומרו שהוא מצווה עליה שתמצא מישהו שידאג שילמדו תורה ברבים ויאמרו קדיש בציבור לעילוי נשמתו. אשתי ביקשה ממני לדאוג לכך, אך כבר שבועיים אני דוחה אותה בטענות ומענות שונות. והנה הבוקר ביקשה ממני מאוד שאטפל בעניין. כנראה התגלגלת לכאן כדי לדאוג לעניין זה." הסכים רבי בצלאל ואמר קדיש לעילוי נשמת אותו יהודי גלמוד שבתו נישאה לגוי. לצערנו לא תמיד אנו זוכים שיתקיים בנו "גל עיני ואביטה"...

כל מקרה שמתרחש אל לנו לומר "זה מקרה וממנהג העולם אירע לנו זה". לכל צרה, לכל אירוע יש את היד המכוונת. במרבית המקרים אנו חשים צער ותסכול בשעת צרה. כיוון שאיננו יודעים את מטרתה של המכה, ואף אין אנו רואים את יד ה' המושטת מאחורי המכה. אך הקב"ה בוודאי עשה זאת אך ורק לטובתנו כיוון שאין רעה יורדת מלמעלה. על כן "גם כי אלך בגיא צלמוות", גם כאשר הייסורים הם נוראים תמיד נזכור "לא אירא רע כי אתה עמדי"! יש סיבות ומסובבים אשר עינינו אינן רואות אותן. אך דבר אחד ברור: בכל המקרים אין מדובר במקריות!

כצאתי את העיר אפרוש את כפי... (ט, כט)

מדוע ביקש דווקא לצאת תחילה, ולא פרש ידיו תוך העיר. אמרו רבותינו "לפי שהיתה מלאה גילולי עבודה זרה". והביאו רש"י. ויש לשאול וכי מי שנמצא תוך עיר של גוים אשר ישנו שם עבודה זרה, אסור לו להתפלל. ועוד מדוע אמר אפרוש את כפי ולא אמר "אתפלל ואבקש מהשם", ומה ענין פרישת הידיים.

ואפשר, כי בכל המכות כאשר היה פרעה כמתחרט וביקש ממשה שיעתיר לה' להסיר המכה ממנו, לא הוציא הבעת חרטה. אולם במכה הזו מכת ברד נאמר (ט, כז) "וישלח

פרעה ויקרא למשה ולאהרן ויאמר אליהם חטאתי הפעם ה' הצדיק ואני ועמי הרשעים". לזה השיב לו משה, כצאתי את העיר "אפרוש את כפי אל ה', הקולות יחדלון והברד לא יהיה עוד" כלומר מכיוון שהבעת "חרטה", זו עצמה יכולה היא שתגן, ודי לי מעתה רק פרישת ידיים, וכמעט בלא דיבור. אך חשש משה שמיד יחזור בו מהחרטה ורצה שיחזיק בדעתו זו במה שאמר "ה' הצדיק" וגו' לכך הרחיק לו את הדרך ואמר, המתן עד שאצא... ובינתיים ימשיכו הברד והקולות.

אמנם, כדי שלא יחזיק פרעה בעצמו שמרמה את משה, אמר לו משה: "ואתה ועבדיך ידעתי כי טרם תיראון מפני ה' א-להים". כי אינך אמתי באמונת ה'. ותדע שהרי כל ארצך מלאה גילולים, עד שאני צריך להתרחק מכאן כדי שלא תהא סתירה בין פיך שאומר ה' הצדיק לבין המעשים הנמצאים בעירך אלו העבודה זרה.

ובשו"ת תרומת הדשן (סימן ו) כתב, שמי שהולך בדרך והגיע זמן התפילה ובקרוב מגיע לבית מלון, אם יש שם עבודה זרה, אזי עדיף שיתפלל בדרך ולא במלון, וכמו שאמר משה "כצאתי את העיר לפי שהיתה מלאה גילולים". ע"כ. ויתכן שאע"פ שאין הדבר אסור ממש, מ"מ אין ראוי. וכן משמע מהראיה הנוספת שהביא שם, ממסכת שבת (קכז ע"ב). ע"ש.

ובתוספות (במגילה ו ע"א) כתבו שקשה לומר שמקום שהיה בו עבודה זרה כגון בית גדול, יהיה אפשר ללמוד שם תורה, ומה שאמרה הגמרא (שם) עתידין בתי קרקסאות ששרי יהודה ילמדו בהם תורה, אינו ממש מקום עבודה זרה. ע"ש. ומזה נלמד: כמה צריך כל "בית" להיות נקי ברוחניות, שאם יש בבית אייפון ופלאפון לא כשר רק יש בו דברים שלא כן ח"ו, איך בבית כזה יתקבלו תפילות וישמע בהם תורה? ישמע חכם ויוסף לקח!

חידון פרשת וארא

1. מה קוראים בפרשתנו "מורשה" (מלשון ירושה). מה עוד נקרא בתורה "מורשה"?

בפרשה זו, ארץ ישראל נקראת מורשה (שמות ו ח). בפרשת וזאת הברכה התורה עצמה נקראת מורשה (דברים לג ד).

2. איזה סבא ונכד חיו מספר זהה של שנים?

לוי ונכדו עמרם חיו שניהם 137 שנים (שמות ו טז, כ).

3. בני הזוג הנשואים בפרשתנו, ששמותיהם מתחילים באותה האות?

של אהרן ואשתו אלישבע מתחילים שניהם בא' (שמות ו כג).

4. מיהו אבי אבותם של כל מלכי יהודה, ושל כל הכהנים הגדולים מלבד אחד?

עמינדב אביהם של נחשון ואלישבע (אשת אהרן) היה אבי אבותיו של המלך דוד (רות ד כ-כב) ושל כל הכהנים הגדולים מלבד אהרן (שמות ו כג).

5. למי בפרשתנו יש שם זהה לעיר עתיקה בישראל?

חברון הוא שמה של עיר עתיקה בארץ, וכן שמו של הבן השלישי של קהת (שמות ו יח).

6. אילו חלקי גוף מוזכרים בפרשה? (7 תשובות)

הפרשה מזכירה: זרוע, יד, לב, כף יד, עיניים, אצבע ושפתיים. (1) ה' מבשר למשה שהוא יגאל את בני ישראל "בזרוע נטויה" (שמות ו ו). (2) יד מוזכרת מספר פעמים, בעיקר ביחס ליד ה' שתעניש את המצרים (למשל בשמות ז ד). (3) לב מופיע מספר פעמים ביחס להקשיית לבו של פרעה (הפעם הראשונה מופיעה בשמות ז ג). (4) משה מודיע לפרעה שהוא יפרוש את כפיו כדי לעצור את מכת הברד (שמות ט כט). (5) ה' אומר למשה לקחת מלוא חופניו פיח ולהשליכו לעבר השמים "לעיני פרעה" (שמות ט ח). משה אומר על עצמו שהוא "ערל שפתיים" (שמות ו יב, ל).

7. באיזה הקשר מוזכר בפרשה זו תנור?

הצפרדעים קפצו לתוך תנורי המצרים (שמות ז כח).

8. היכן מוזכר בפרשה זו כבשן? מהם שני המקומות הנוספים בהם התורה מזכירה כבשן?

בפרשה זו משה לוקח פיח מהכבשן ומשליכו לשמים, כדי להתחיל את מכת שחין (שמות ט ח, י). בנוסף - בפרשת וירא, לאחר חורבן סדום, עלה מהעיר קיטור בדומה לזה העולה מכבשן (בראשית יט כח). בפרשת יתרו, התורה מספרת שהעשן שעלה מהר סיני היה כמו עשן העולה מכבשן (שמות יט יח).

9. באיזה הקשר מוזכרים גמלים בפרשתנו?

הגמלים מתו במכת דבר (שמות ט ג).

10. אל מי מתייחסת התורה בתור אחות של מישהו אחר, בפרשה זו? למי עוד מתייחסים בחומש שמות בתור אחותו של מישהו?

הפרשה מתייחסת לאלישבע כאחותו של נחשון בן עמינדב (שמות ו כג). כמו כן, כשמרים שרה תשבחות לא-לוקים לאחר קריעת ים סוף, התורה מכנה אותה אחות אהרן (שמות טו כ).

11. מי נקראת בחומש בראשית אחות של מישהו? (5 תשובות)

בפרשת בראשית, התורה אומרת שאחות תובל קין היא נעמה (בראשית ד כב). בפרשת תולדות התורה מתייחסת לרבקה כאל אחות לבן (בראשית כה כ), ואל מחלת (בשמת) כאחות נביות (בראשית כח ט, לו ג). בפרשת וישלח התורה מתארת את משפחת עשיו ואומרת שתמנע היא אחות לוטן (בראשית לו כב). בפרשת ויגש, סרח בת אשר מכונה אחותם של בני אשר (בראשית מו יז).

חידון אותיות א' ב' לפרשת וארא

א	בגוף יש עשרים מאת ה' אמרו המצרים	<input type="text"/>	אצבע
ב	ירד בחורף רק על קשה עורף	<input type="text"/>	ברד
ג	על זה עומד הפשתה ולכן היא נוכתה	<input type="text"/>	גבעול
ד	חמורים וסוסים מתים וגוססים	<input type="text"/>	דבר
ה	לשון הבדלה והפרשה בערוב ובדבר פעמיים בפרשה	<input type="text"/>	הפליתי
ו	ה' לארץ ישראל יביא ובהגדה כנגדו - כוס אליהו הנביא	<input type="text"/>	והבאתי

ז	בפרשת שמות זה על השם ובפרשה אצל יצהר זה שם	<input type="text"/> זכרי
ח	ערימות ערימות אחרי מות	<input type="text"/> חמרים
ט	עדיין המצרים מה' לא מפחדים אפילו שאש ומים עליהן יורדים	<input type="text"/> טרם
י	לשם פרעה הלך כאילו הוא מלאך	<input type="text"/> יאור
כ	מכה שבאה מן העפר ובזה אף אחד לא כפר	<input type="text"/> כינים
ל	"____ אברהם אמר" לא תקח אשה ואצלנו זה שם בפרשה	<input type="text"/> לבני
מ	זה נשמע כאילו עשה תעלול אבל זה מלשון מסלול	<input type="text"/> מסתולל
נ	לאהרון לא קשה לדבר ולכן הוא יתן הסבר	<input type="text"/> נביא
ס	הבן של עוזיאל ואח של מישאל	<input type="text"/> סתרי
ע	פגם אצל משה והדיבור עליו קשה	<input type="text"/> ערל שפתים

פ כך יתרו נקרא
על שעבד עבודה זרה פותיאל

צ באו יחיד ורבים
והמצרים איתם רבים צפרדעים

ק זה הגיע יחד עם הברד
שכל העם יחד קולות

ר פרעה אמר חטאתי הפעם
וכך קרא לעצמו ולעם רשעים

ש משה זרק לשמים
ונהיה בכל מצרים שחין

ת בבראשית הם דגים
בפרשתינו איתם רצו להדגים תנינים